

AZ 1831^{dik} ESZTENDŐI
F E L S Ő
MAGYARORSZÁGI
ZENDÜLÉSEKNEK
T Ö R T É N E T I

L E Í R Á S A

K I A D T A

BALÁSHÁZY JÁNOS,

A NEMZETI TUDÓS TÁRSASÁG RENDES TAGJA.

P E S T E N,

PETROZAI TRATTNER J. N. KÁROLYI ISTVÁNNÁL

1 8 3 2.

ELŐSZÓ.

Az 1831^{diki} Felső Magyarországi híradást többen inkább elfelejtésre méltónak ítélték: mint írásba foglalva megörökíteni emlékezetét. — Én némelly szempontokból annak hiteles leírását szükségesnek találtam. 1^{ször} A haza lakosai közül sokan fonák véleményt formáltak magoknak ezen történetekről; így szükséges őket felvilágosítani. 2^{ször} Ezen történeteknek nyomtatás általi közzététele tudósítani fogja a késő maradékot, s talán egy hasonló szerencsétlen jövődőben élőknek, utasítást fog nyújtani helyé rendszabások tételire s a t,

Illy okok indítanak engem arra, hogy a czélban vett szomorú történetekről a hiteles előadásokat egybegyűjtvén közönségessé tegyem. Azonban szükségesnek tartom itt megemlíteni hogy az

Abanji, Sárosi, Szepesi, és Gömöri történeteket, nem bírói irományok, csak hiteles tudósítások után terjesztem elő, azért ha azok némileg hiányosak lennének, bocsánatot érdelek. Gondolom hogy ezekben sem lesznek a fő vonások elhibázva. — Fogyatkozások a csekélyebb esetek és körülállások elő nem számlálásában fognak találatni, mellette távollétem miatt minden iparommal sem lehetett tökéletesen egybe gyűjtenem, és némely neveknek ki nem tételében, mellyeknek megtudásához nem juthaték.

Magamat és kis munkámat az olvasók kegyességükbe ajánlom.

A Görts-mirigynek országunkba való beütése alkalmával, a gondosan ügyelő Kormánynak nierilő rendelkezései iránt, a köznépnek megelégedellenségét s engedetlenséget lehetett észrevenni; mellyből külömbféle pletykás vélemények, és előítéletes beszédek fejtődtek ki, & ez úttal a bétellyesedett egy régi magyar példa beszédnek valódisága, hogy t. i, „háború, és pestis idején szokott a legtöbb pletyka uralkodni“. — Majd azt lehetett hallani, hogy az országot elfoglaló ellenségnek meggállására állítatik fel az ország határszélein a katonaság, majd azt, hogy a pestis híre is tsak azért terjesztetett el, hogy az ellenség rémüljön el annak hallására, s hagyja abban az ország elfoglalása iránt való szándékát, — majd azt beszélék, hogy a szerfelett megszaporodott köznépet a¹ vagyonosabbak méreggel való vesztegetés által akarják megritkítani — Ezen utóbbinak hívését több okok legdivatozóbbá tették

A Kormánynak és a Megyéknek atyáskodó gondoskodásai által, (tudván azt, hogy a görcs-mirigy senkit sem kímélve öldöklő hatalmát mindenütt, és mindenhova kilerjeszténi) elő-

készületek rendeltetlek, milyenek a kórházaknak minden helységben való felállítása, és azokra felügyelő orvosoknak s biztosoknak elrendelése, és az orvosszerekről való gondoskodás — A műveletlen pór nép ezekről így okoskodott: „ha az Urak s Elöljárók nem osztogatnák a mérget, nem tudhatnák, hogy a pestis bekövetkezik, s ennél fogva az ivó-víznek, kenyérnek, sónak, italoknak megmérgezését *hívlelék*, sőt még az utaknak megmérgezése is hitelt nyert és szerfelett divatozott, kivált a műveletlenebb előítéletes szolák tótok között ., valamint az is, hogy az elöljárók, urak, és sidók ellen-szert tudnának a méreg ellen. — Ezen előítéletet nevelé bennök az, hogy ezen osztályú emberek, mint számra nézve kisebbek, s magokat jobban óvni tudók közzül, kevesebben lettek a görcs-mirigy áldozatira, mint a pór nép mértékletlenebbül élő sokasága közzül. — Ezen felháborodásokat okozó híreknek lázadásra gyulasztó szikrája gyanánt szolgált egy Kassai orvosnak magaviselete, ki a görcs-mirigy gyógyítására fordított iparjánál, s egyébként dicséretes tüzésnél fogva, a gyógyszereket, nevezetesen az akkoriban elhíresedett vismút porokat, az egészséges gyermekeknek is mentő szerül mint egy erőszakosan beadta, kik közzül később (reájuk jövén a görcs-mirigy) többen meghaltak s sőt állítatják, hogy az orvos-szerek iránt idegenkedő

köznép előtt azt is mondotta volna, ugyan ezen orvos]: hogyha szépszerivel nem élnek a gyógyszerekkel, a kútakba is béönteti azokat, s az ivó-vízzel lesznek kéntelenek mentő szerül bévenni. — Ezen orvos mint Európának több Varosaiban is történt, az éretlen ifjúság, s pór nép által az utczán is megtámadtatott, — melly a különben is uralkodó előítéletes pletykának újjabb táplálatot adott, s mivel Kassa Felső Magyarországnak fő kereskedő varosa, szokás szerint százszorosan nagyítva, a szomszéd Megyék járó-kelő míveletlenebb lakosai által is elhurtzoltatott ennek híre — sőt az írástudó mesterlegények és tanulók, kiknek szinte elég érett felfoghatások nem lehetett a dolog mivoltáról, távol lakó szüléiknek megírták, a Kassai híreket, s így a gyanakodásnak, mérgeztéstől való félelemnek, s a tehetősebbek s mivel tebbek iránt viseltető gyulolsrgnek magvai a köznép közt esrész Felső Magyarországbán elhintetett! — Segítették ezen lázadásra innerlő hírek terjesztését többen olyanok, kik ugyan mérgeztés ostoba hírének egy csép hitelt sem adának, de a lázadás kiütése által vagyonnossághoz, gazdagsághoz jutást reménlettek s a t., mellyek az egyes eseteknek előadásaiból bővebben lesznek láthatók.

Ezen időben t. i. Július haviban, észre lehetett venni a köznépnek engedetlenséget polgári és jobbágyi kötelességeiknek tellyesítése

alkalmával is, s a helységek előjáróinak titkos tanácskozásait, s a földes uraknak a pestis veszélyé ellen alatvalóik iránt gyakorlott kegyességöket balra magyarázták, s azokkal élni kevésbé akartak. Híresztetett az is, hogy az orvosoknak, és sidóknak minden méreggel elvesztett emberért öt- s tíz forintokból álló díj fizettetne a Megyék törvény halóságai által. Nevelték továbbá a köznép balvélekedéseit, némelly járó-keelő közkatonák, kik az őket szesz itallal kínáló pórnépet, hogy annál inkább vendégeljék, háborús és más haszontalan hírekkel táplálták, s ut imitt amott a lelkipásztorok is gondatlan szavakat ejtettek a görtsrnirígyben elhaltak temetése iránt tett rendszabások ellen. Ezen a csendességet lázadásra háborító híreknek, és előítéletes véleményeknek törvénytelen tetté, és valóságos lázadásra való változása Zemplén Vármegyében történt először, melynek eleinte indító okait, s magát a lázadás kiütését előállító történeteket nem ismervén, a józanabban gondolkodók is oda magyarázták, hogy az valamely külföldi fondorkodók ingerelésének lett volna következése s de később a legszigorúbb törvényes vizsgálatok után, ezen vélemény helytelén volta felvilágosított, s mitsoda csekélyégeit szolgálak eyúlasztó szikrául, a következő történeti előadások bizonyítják, megjegyezvén azonban, hogy az értelmes közönség valóságos politicalai

irányú lázadásnak vélvén azt, a történet színe, s arról való képzeletök annál iszonyúbbak levének nevelte ez természet szerint a rendet a békét szerető közönségnek félelmeit is. Azonban valamint igaz az, hogy nem politikai irányból történt a lázadás, igaz az is, hogy észre lehetett venni a lázadtak beszédéből s lelteiből, hogy keveredett abba, s ébredt abból ilyen fajta gondolat is.

A legelső nyilvános engedetlenség a felsőség ellen, s törvénytelen ellentállás 1831. eszt. Július havának 25kén Abaúj-Vármegyével határos Szécs Keresztúr helységében történt, s ott vette szoros tiszti nyomozások szerint eredelét, hogy Lörintzfy nevű, örökre s egyéb rendre nyolcz helységekben kirendelt s ügyelő biztos, az említett napon által menvén a nevezett helységbe (minthogy a Görts-mirigy a körül fekvő helységekbe már beütött) s itt is veszteglő és kórházat, s egyszersmind új temetőt rendelt, és méretett ki a helybeli uraság tisztartójával egyetértve az epekórságban elhalhatók számára a mellynek híre futamodván a még egészséges helységben, különösen az asszonyok jajszóra fakadtak s a hitések közül többen a dolog megtudása végett, tüzesebben mint jobbágyokhoz illett, a tisztartó házába mentek, hol a biztos vala szálva. — Itt felhevült szóváltások után, az oldal szobába lévő biztosra rohantak, s megmotozva;; nincsen

e nála méreg, mind a mellett is, hogy semmit sem találtak nála, öt szitkozódás, s lökdösések között a falu végén lévő veszteglő házba hurtzolák, honnan az estvefelé megérkező helybeli tisztelendő javaslatjára bocsátott el. Megtudván ezeket a Járásbeli Fő Szolgabíró, a dolog megvizsgálása végett más nap Szécs Keresztárba ment, de a lakosok által bé nem eresztetett azon ürügy alatt: mintha bemenetelét a betegség lehető bevitele miatt akadályoztatnák; de hogy az engedetlenségéből történt világos abból, hogy a Szolgabírónak egy úr szemére hányta az előtt két esztendővel történt megfenyíttetését, a biztosnak hurczolása alkalmával pedig a Vármegye tisztjei által való mérgeztetést, sőt a Szentségnek a papok által való megmérgeztetését is lármázták némelyek.— Ezen történet után harmadnapra (28ik Júliusban) egy vizsgálatra, s a bűnösök megbüntetésére rendelt küldöttség jelent meg a helységbe, de a mellynek elegendő physicali ereje nem lévén, testi büntetéshez nem fogott, hanem kemény dorgálással intette a lakosokat csendességre, s a tekintetes Vármegye által telendő kemény büntetésnek bekövetkezéséről is bizonyosokká tette a lázadt lakosokat, s elmenvén a helységből csendességet hagyott ugyan maga után, de az előítéletes mérgeztetés véleményét ki nem irthatta; a Szolgabíróval s biztossal való bánás híre pedig a szomszéd

helységek lakosinak vakmerőségét mind inkább gyúlasztolta.

Ugyan ezen idő tájban Rákótz helységében, mellynek semmi öszveköttetése nem vala Szécs Keresztúrral, Horváth *Antal* Fő Szolgabíró hivatalos rendelkezéseinek a helység egybegyűlt lakosai nem csak nem engedelmeskedtek, de ellene dorongra s a kert kerítésének kitörésére keltek, s az öldöklést bizonyosan elkezdettek volna, ha a tisztelt úr férfias és elszánt tiszthez illő maga viselete, s valóságos fegyverhez kapása meg nem rettente le volna a fel-lázadtakat.

Július hava 27kén a Podrocközi kerületben Szent Marja helységélen szinte lázadásra lobbantak a lakosok, kik Mohátsy Lajos biztost, és az uraság Ispányát, egy megbetegedett iránt estveli 10 óra fele telt. rendelésük alkalmával megfogták, szerfelett megverték s vallatták, hogy mondanák meg miként vesztegeltnek mérég által a szegény emberek, és a tisztiházban külözve őrizet alatt tartották Ezen Szent Marjaiakrói azon hír futamodott, hogv nem tsak Zemplénnek, de Abaujnak is némelly helységeit szántszándekosan lázították volna fel. Hogy a lázadást előmozdították valóságos igaz, de nem annvira rász szándék-jok, mint a vak történd szolgálatón arra alkaimat. A legszorosabb tiszti visgálatok szerént következően történt a dolog:

Szent Marja a Kassai Megyés Püspökség uradalmához tartozik, s ekkor helytartó által kormányoztatott. Ezen helység lakosai pedig Július táján (1831) egy lakost az élet dézmálásának tárgyában esedezéssel küldenek Kassára, ki ált-adván a kérő levelet, egy boltba méné fűszer vásárlás végett, hol a jelenlévők épen a mérgezés híreről, nevezetesen a feljebb érinteti orvosnak hibás tetteiről, s az ellene gyakorlot megtámadásokról beszéltek. — Ezen paraszt figyelmesen halgatta a beszédet, s eltelve a mérgezés hírével, haza leié indult, de hallomásait útjában több helyeken elbeszéléte, a többek közt pedig egy Szécs Keresztúri obsitos katonával is öszve találkozott, (ki később görcs-mirigyben elhalt), ennek midőn elbeszéléte volna a mérgezés hírét, ez azzal nagyítá dolgot, hogy a mérgezés a Kormány és a Vármegyék előljárói valósággal gyakorolják, még pedig azért, hogy az egész országr úgy körül vagyon véve ellenséggel mint egy kert, s a mérgezés által pestist támasztván, ennek létezése miatt az ellenség nem mérészelne bejönni az országba. — A szegény kérőlevél hordó nem sokára a fent írt hírekkel kábult fővel és félelemmel érkeze meg Szent Marjára, ki az egybegyűlt kíváncsi lakosoknak mindeneket előadván, őket szinte a mérgezés hiedelmével mint egymegvcsztegette. Így történt később 27dik Júliusban a biztosnak és ura-

dalmi ispánynak elfogattalása, mellyel már érin-
 lettem azonban miként szolgált ezen dolog más
 helységeknek fellazítására, előadnom szükséges.

A Biztosnak és uradalmi tisztnek elfogat-
 tatását mindjárt megtudta a járásbeli Fő Szolga-
 bíró, ki Tárczy nevű csendbiztost azonnal oda
 küldvén, a lakosokat részszerint szép szavak-
 kal, részszerint fenyegetéssel arra bírta, hogy
 a foglyokat nem csak eleresztették, de tettök-
 nek megbánását is kijelentették. Azonban a
 csendbiztosnak megjelenése előtt, a bírák,
 több lakosokkal, Rad helységébe mentek — —
 — olly véggel, hogy ottan kérő levelet íras-
 sanak a püspöki hely tartóhoz, mellyben tétessen
 ki, hogy az elfogott biztos, és az uraság tisztje
 őket méreggel éteti, és hogy e miatt el is fog-
 ták, és kérik az uraságot, hogy mentené meg
 őket a méreg etetőktől s a t — — — — —

----- — — — — — Ez meglévén,
 azzal két embereket Radból nyomon ki-indítá-
 nak Kassa felé, kik valósággal haza sem tér-
 vén, oda elmentek, és semmit nem tudtak a
 felől mi történt Szent-Marján az alatt míg ok
 Radban valának. A bírák haza érkezvén szinte
 megadták magokat, és a Szolgabíró eleibe
 rendeltetvén botsánatért esedeztek, s csendes-
 ségben maradtak. Azonban a Radban írt kérő
 levelet vivő két ember, mind ezekről semmit
 sem tudván, mind Zemplénben, mind Abauj-

ban Kassára mentökben nem csak a Szent-Marjai lázadásról beszéllek úgy, mint mikor ők elhagyták lakhelyüket, de a kérő-levelet is nem melly helyeken megmutatták s foglalatját elbeszéltették s így a már kiütött lázadásról szóló hír, — — — — — is írt folyamodás, a mérgezésről való hiedelmet, felsőbség iránt való gyanús gyűlölséget, nem csak gyökeresít el le, de a lázadás szikrájának löbb helyeken lejendő kipattanását is előmozdította. —

Július havának utolsó estvéjén Isép helységében (hol a Szent-Marjai kérő levél vivők az előtt egy pár napokkal megháltak és a mérges ílés s lázadás hirél. is elbeszélték) egy nevendek leán\kának szóbeli előadására, hogy a közönséges kút mellett egy zsidót látott állani, ki valamit a kútba hintett, melly előadást a leánykának attya, és még mások is azzal nagyítanak, hogy a kút vize a méregtől szinte lánggal bugyogott, öszve futott a nép, és a zsidókat rakásra hnczolta a bíró házhoz, más nap reggel pedig a helyben lakó biztosi Lőrintz-íit, ki az előtt néhány napokkal Szécs-Keresztúrba is elfogattatott, szinte megfogták és kínzások között vallatták, miként étetik a köznépet méreggel? Ezen történetnek híre futamodván . a szomszéd helységekből annak megtudása végett, hogy miben van a dolog, többen jöttek Isépbe, hol egy Pauk nevezetű jobbágy ember, ki ügyességéről, eszességéről a vidéken

igen isméretes és nagy befolyású vala a köznépnél az egybegyűlteket titkon lázadásra unszolta, s olly utasításokat adott, hogy azon urakat, kik legtöbb kegyességgel viseltetnek alattvalóikhoz s a görtsmirigyben szenvedők-höz, mint legveszedelmesebbeket tekintenék s üldöznék. A körül fekvő helységek kémelődző lakosai haza menvén több helyeken fellobbantották a lázadás lappangó tüzét; azonban mi előtt ezeknek előbeszéléséhez fognék; a fent említett Pauk nevű lázítóra nézve még azt terjesztem elő, hogy ezen ember a legnagyobb titkos fortélyossággal vitte gonosz szándékait s a helységben lakó uraságok előtt mindég úgy adta ki magát, mintha őket főképen törekedne védelmezni, azonban alattomos lazításaiból kivilágosodott, hogy a zavarból magát gazdaggá tenni kívánta, kivilágosodott az is, hogy maga az uraságok előtt ostoba hírnek lenni állítván a mérgesítést a reá szerfelett figyelmező köz néppel tellyes erejéből igyekezett azt elhíttetni és a körül fekvő helységek lakosaival öszveköttetésbe tévé magát. — Midőn az elfogott biztost kínozták hallattára kiáltott, ne üssétek, a néphez fordulván pedig ezt monda titkon, „lassan“ az az „ne üssétek lassan“ hogy ha ne talán rosszra fordulna titkos szándékának kivitele, magában a kínozottban és a rémülésben lévő uraságokban találjon védelmező tanúkra. Világossá lőn az is, hogy az alább elő-

adandó Terebesi történetek alkalmával készületeket tett a kisebb számú katonaság és ezekkel együtt lévő urak megtámadására Terebes vidékének több helységeiben; és csak a 3dik Augustusban nagyobb számmal megérkezett katonaságtól való félelem tartóztatta fel a Terebesen lévőknek, kik között magam is valék, nagy vérontást okozható megtámadását. Egyébb iránt Pauk írástudatlan, de sok természetes ésszel s ügyességgel bíró ravasz ember volt, az ország állapotjárói rossz képzeleteihez, ismereiteihez alkalmazva, szeretett beszélgetni, borozás közben a korcsmákban, a nyughatatlanoknak tanácsadója vala mindenkor, melly tulajdonai midőn egy részről nagy szerentsétlenséget okoztak a közönségnek, magának is, a pelengéren való kimúlását eszközlötte — Szerentse: hogy kisebb mértékben bírt vakmerő bátorsággal mint ravaszsággal.

Az Isipi történet után 2dik Augustusban egyszerre két helyütt ütött ki a lázadás, t. i. Mihályi helységben és Terebes mezővárosában. Mihályi helységében azon hír terjedvén el, hogy Isinben az elfogott bízlos kivallotta volna, hogy a mérgezés igaz, s hogy ő reá nyolez helységeknak megétetése lenne bízva, (melly valomásra azonban Lőrintzfi biztost a legnagyobb kínzásokkal sem bírhatták) minden Vármegye tisztjei, és tehetősebb uraságok ellen szerfelett nagy gyűlölség ébredt a nevezett

helység számos szegényebb sorsú nemessége között is, s helyben lakó tekintetes Batta Pál táblabíró úr házat is azon éjjel körül rakák örökkel. Történt ekkor, hogy Megyénknek tisztelve szerelett első AWspánya, tekintetes Dokus László Úr, Velejte helységében mint a Megye közép pontjában egy állandó küldöttséggel kormányozván a Megye sürgető dolgait, Mihályi helységébe tekintetes Batla Pál úr házánál tartandó kisebb gyűlést hirdetett, melyben midőn 2dik Augustusban reggel elindult vala tisztelt első Al-Ispány Úr, a falu mellett a lakosok útját állottak, s a mérgezés ürve alatt a faluba nem eresztették, sőt életét figyelmeztető lármával illetetett, s a vas villákkal, fejszékkel körül fogó dühös népközül való megszabadulhatása kétséges és borzasztó vala. Azonban annak behatása által okozott megilletődéséből csak hamar erős lelki jelenlétre ébredvén, a vakmerőkhöz intézett célirányos beszéde, önmaga tartása által annyira mehetett, hogy személyét senki nem bátorkodván érinteni kocsijába felült, s Újhely felé indult, és a Megye középponti városába szerencsésen megérkezett.*) Kötelesnek tartom itt

*) Megjegyzésre méltó az is, hogy Iső Augustusban Toronya helységében szándékozván tisztelt első Al-Ispány Úr meghálni, oda a fellázadt népbe nem eresztette, s innen Csörgőre menvén Tomsics Imre Százados Kapitány Úrhoz, itt is éjjel a

egy több nemesi felkelésekben részt vett koros magyar nemesnek Galambos Antalnak nevét tisztelettel említeni, ki a dühös nép hátra tartóztatásában bátor beszéde által tisztelt első Al-Ispány úrnak kiszabadulását szinte nem kevéssé munkálta, s kocsijára fel-ülvén véle kikerülte mellék utakon, a Laszlótz, és Legénye helységek dühös lázadásra indult, s a tisztelt első Al-Ispány Úr és a gyűlésre gyülekezők ellen felfegyverkezett lakosi által elkövetendő méltatlanságokat. Ugyancsak 2dik Auíjustusban Mihályi helységének másik oldala felől érkező némclly Vármegye tisztjei u. m. Horváth Antal Fő Szolgabíró s Nemly Gábor Táblabíró s a t. urak megtámadtattak, s futásra kényszerítettek, és csupán fegyverre-kapások mentette meg a veszedelemtől. — Ezen urak szinte Ujhelybe jöttek a még pedig tisztelt első Alispány úrnak megérkezése előtt s azon hírt hozák rólla, hogy elfogattatott: azonban mint fellyebb előadám, a veszedelemből való kiszabadulása csak hamar megtörtént.*) Ugyan ezen urak, sőt az Újhelyi határszélen felállí-

házat a parasztok körül rakták örökkel, de reggel semmi kissebséggel nem illették Megyénk alkormányzóját,

*) Mihályiban s Lasztótzon elfogattattak még Dobos tiszteletbeli Al-Ügyész, és Pánti orvos urak is, kik szinte sok méltatlanságokat szenvedének.

tott katonai őrvonal mellett Csörgő helységéhez közel tartatni szokott kolláros rekeszü (rastrum) hetivásárra egybegyűlt emberek is, azon hírt hozák s terjeszték, hogy szinte ezen napon, az az 2dik Augustusban Terebes mezővárosának tót lakosai is fellázadtak, és az uraságot, s tisztjeit halálig kínozván kirabolták s a t, s hogy egész Terebes vidéke egy értelemben lenne, s Terebes mintegy közép pontja a lázadásnak, s az egész vidéken már az öldökléseket, rablásokat gyakorolnák s a t, Millyen mértékben valának ezek igazak az alábbiakból látható leszen. Illy körülmények közt Ujhelybe érkeztekor tekintetes első Al - Ispán úr azonnal kissebb gyűlést tartott, mellyben a lázadás lecsendesítése iránt folytattatott a köz tanácskozás, s azon kívül hogy az illető felsőségi helyekre sebes posta által tudósítások küldettek, és katonai segedelem kéretett, egyszersmind az határozatott, hogy a lázadásnak szelíd móddal való lecsendesítésére nézve is tétetnének próbatételek, uielly végre engedmet, és helybeli ó hitű Esperes Jakovits János Fő Tisztelendő urat olly utasítással küldte Terebesre és Mihályiba hogy a fellázadtakat leveledésekből hoznánk jó útra, s győznénk meg őket a felől, melly szomorú következeseket vonna maga után a gyilkosság, a rablás és a zendülés. Egyszersmind rendelést küldött gyűlés az Újhelyi határ szélen felállított ka-

tonai őrvonal Százados Kapitányhoz tekintetes Tomsits Imre úrhoz, hogy ő századjával mi utánunk egy pár órával később szinte Terebesre induljon, s ha ne talán veszedelembe esnénk szabadulásunkat hatalommal is eszközölje, sőt a Terebesi szerencsétleneknek is oltalmára legyen, s a lázadtak közül azokat, kiket a véle jövő Horváth Antal Fő Szolgabíró úr tisztí nyomozás után szükségesnek láland, fogassa el, a ne talán tovább is terjedhető lázadást foljtsa el sat ----- A tisztelt gyűlés határozásánál fogva sem Vármegye hajdúit, sem rendes katonákat nem veheténk magunkhoz, hanem közönséges öltözetű és sorsú embereket, kik megjelenésünkkor a köz néppel beszélvén ez által is mintegy módot adjunk tévelygésekből való megtérésre, s a bizalomra. Megvallom, hogy ezen kiküldetés egyátal jában nem vala előttem kellemetes, azonban a kötelesség, s a becsület érzetei elég ösztönül szolgáltak nem a veszedelemre, hanem azon haszonra a jó következésre tekinteni, mellyet jelenlétünkkel eszközölhetünk, s illy lelkesedéssel 3dik Augustusban hajnalban Terebes felé megindulánk. Mivel kiküldöttetésünk magában is érdekes, méltónak Ítéltém azt a mit ekkor láttunk a tapasztaltunk előadni, annyival is inkább, mert mi személyes tanúi válaak olly történeteknek: mellyek képesek az

olvasóval képzelteni ezen borzasztó tüneményt a maga természeti valóságában.

Mint már érintem Újhelyből 3dik Augusban indulánk ki hajnalban, Fő Tisztelendő Jakovics úr a gyűlés határozásához képest segrestyését és éneklőjét hozá magával, kik közönséges öltözetben valának, s kotsink tölőbakján foglalának helyet. Részemről minden békességes irányunk mellett is nem tartám felesleg valónak kétcsövűmet magamhoz venni, s a hirtelen tölthetésre alkalmas löszereimet.

Megindulván, csak hamar Csörgőre érkezénk, hol Tomsics százados kapitány úrhoz betérénk, ki az éjjel küldőit, s a hirtelenség miatt némileg hibásan írt levél foglalatjának megértésén tépelődött, mellyet mi megmagyarázván, azonnal rendelést tőn századjának szinte egy mértföldnyi hosszúságú ör vonatból való öszvesítése, s Terebes felé indítása iránt, mi pedig azonual útnak indulánk. — Sehol a mezőségben munkás embereket nem látánk, s ezen néma és pusztá állapotja a vidéknek, nevelé a divatozó történetek hírének iszonyúságait. Én nékem szokásom, illy körülmények közt inkább vígnak, mint tépelődőnek lenni, s folyvást tréalalék az éneklővel és segrestyéssel, s minthogy mind ketten jól énekeltek felszólítani őket, hogy ha vakra fordulna a koczka torkokat ne kíméljék, s énekszóval is igyekezzenek a dühödteket lecsendesíteni, magára pe-

dig közbe közben majd pattantok egyet-keltőt. Nem sokára a Velejtei vendégfogadóhoz érünk, hol résszerml szíverősítőhöz való jutás, rész szerint hírhallás végeit megállapodunk. A korcsmáros sáppadva, s szinte reszketve nyújtá embereinknek a veres bort, s midőn tncgtudá hogy Terebesre szándékozunk, igen nagy megillető: déssel akart bennünket más gondolatra bírni, állítván: hogy ottan nem csak a Grófnét és tisztjeit kiölte, hanem a kastélyt is földig lebontotta a lázadásra gerjedt dühös nép; állítá továbbá azt is: hogy egész Terebes vidéke egy értelemben lenne, s hogy onnan is (Velejléről) éjjel több hitesek Terebesre mentek által, hogy másokat öszvekössék a Terebesiekkal, s raintegy rendszerbe hozzák a lázadás borzasztó állapotját. — Nékünk ezen hír nagyítottnak látszott, s Istenbe bízván célunk felé indulunk. Kevés idő múlva a Gercselyi határban ismét egy a mezőn járó nemessel, ha jót emlékezem Szakacay nevűvel találkozánk, kit jól ismervén, s véle beszélgetésbe ereszkedvén, mind azokat erősíté, mellyeket a Velejtei korcsraarostól hallottunk. Mi azonban ezeknek hallása után is tovább folytatánk útunkat. Mintegy fél óra múlva a szinte befüvesedett országúton, egy szekeret látánk felénk jönni, mellyel mint különös tüneményt tekintetik az emberektől puszta mezőségben, s a görcs mirigy okozta járás kelés megtiltatása időjében, Fő Tisztelen-

dő Idkovics úr ekkor azon véleményét nyilatkozatá, hogy alkalmasint a Velejtei követek lennének, kikről a korcsmáros szólott; ezen vélemény megvalósodott, mert nem sokára öszvetalálkozván, s a szekeret megállítván, tömve találtuk azt részeg Velejtei tót paraszttal, kiktől kérdezvén honnan jönnének, felelék kalapot alig mozdítva Terebesről, hol a méreg étetőknek melegek vagyon. Jó alkalomnak gondolván ezt a körülmények kitapogatására, még több kérdéseket is tevénk, melyekre tett zavaros feleletekből semmi bizonyost, s útba igazítót nem lehetett kivenni. Emlékezem, hogy legkülönösebbnek a tetszett, hogy egyik részeg paraszt azt is mondá: „a méreg etetőket csupasz karddal őriznék a katonák“, melyből kettőt következtetek, t. i. vagy azt: hogy a tudtommal Terebesen lévő igen csekély számú katonaságot erőszakosan kényszerítették a lázadtak részvételre, vagy azt, hogy valamely okos fortéllyal szabadítottak meg a szerencsétlenek a katonák által.

Ezektől is elválván mintegy reggeli 9 órakor beér kéze nk Terebesre melly alkalommal több helyeken észre vevénk, hogy a parasztok szerfelett nagy szorgalommal tisztogatják kútjaikat, s ők bennünket meglátván, mintegy csudálkozui látszottak azon: hogy merünk közöttök megjeleni. — A város közepén a városháza előtt nagy csoport népet találánk, kik

szikrázó szemeket függesztenek reánk (ezen hely távolra esik balra a Terebesen keresztül vivő országúttól) Midőn épen a csoport néppel szemközt lennénk, megállítlatám kocsinhat s bátor fent hangon hozzájuk kiáltók: közöttük lennének-é a bírák? mellyre felelvén igen is, parancsolám a Felség nevében, hogy azonnal jöjjenek az ó-hitűek parochiájára, hol velők némellyeket közleni akarunk. — A Felség nevének említésére a csoportnak mintegy fele kalapot vett, a többi nem, s mi ügetve kocsizván, közelíténk az említett helyhez. Utunkba érve azon nagy emeletes ház, mellyben Abrahámy Főhadnagy úr szálva volt, néhány Fridrich Wilhelm ezerebeli huszárokkal, ezen tisztelt úr észrevett bennünket s ablakából kiálta német nyelven melly veszedelemben lennénk, s hogy csak fortéllyal tudta a szerencsétleneket megmenteni; mellyre én hogy ne értsenek szinte német nyelven visszonozám, hogy nem jó kedvünkből, de a Vármegye parancsolatjánál fogva jövünk, s hogy nem sokára a nagyobb katonai erő is megérkezénd s addig is míg ezek előjönne nek felszólítani tisztelt Főhadnagy urat, hogy ha az ó-hitűek közel lévő parochiája táján lármát, vagy lövést hallana lehető segedelemmel viseltessen, mellynek tellyesítését megígérte. Többet nem szolván csak hamar a parochián toppanánk, hova nem csak a bírák, de a városháza előtt cso-

portozó nép is megérkeze, melly megvallom, előttem nem vala örvendetes. Én a szobában egy ablak mellé állék, hátam megé támasztám két csövűmet olly elhatározással, hogy ha baj-ra kerülne a dolog, egyik csövet a gonoszokra lövén, egy ugrással az ablakon kívül teszem magam, s a másik cső töltését további haszonvételre megtartom, és a katona szálás felé sietek s a t. — A parasztok szerfelett tódulván a szobába noha megdöbbenve, de bátor s erős hangon parancsolám, hogy ne tolódjanak de mindnyájan, mellyet meghalgtának, s nem csak a pitvarba jutott még elég ember, de az udvaron is maradtak kint többen. — Ugyan ekkor Abrahámi Fő hadnagy úr védelme alatt tartózkodott helybeli romai Catholicus Al- Esperes Szolcsányi úr is, ki a nagyobb katonai erőnek mi hamar történő megérkezését hitte, s szinte megjelent közöttünk. Megálapodván egy kevéssé, tót nyelven mondtám a parasztok előtt, hogy Terebesre tett jövetelünknek okát főtisztelendő Jakovics Esperes úr előadandja, mellyre jól figyelmezenek, s illő tisztelettel s alázatossággal fogadják. Nem tagadom, hogy belsőképen félelemtől ment nem valék, de azért elhatározott mindenre, és soha életemben nem igyekeztem tekintetem s beszédem által úgy bátrat mutatni, mint ekkor Főtisztelendő Jakovics úr szent hivatalához illő kegyességgel és célirá-

nyos móddal s bátorsággal kezdé s folytatá beszédjét, melly által a tébolyodottakat a mérgezés hamis voltáról meg győzni, a polgári tisztviselők iránt viseltető tiszteletre bírni törekedett s a t.; azonban ők makacson ragaszkodának véleményökhöz melly nyilatkoztatás alkalmával Szolcsányi Al-Esperes úr is belé szóllott a dologba, s különösen egy tüzesen pattogó Lupihuszka nevű embert megtámadott rendetlen beszédéért, ki tűzbe jövén az evőngyeliomi magyarázatok ellen is kikelt, s álitá, hogy olyan időben élnénk, mellyben már a papoknak sem lehet hitelt adni, melly szóváltások a jelenlévőknek mozgását és tűzbe jövetelét kezdé ébreszteni; ezt észre vévén én is bele egyedék a beszédbe, s látván hogy a szelíd vallásos intés és tanács nem használ, csendességet parancsolék, s tudtokra adám a tűzre gyuladtaknak, hogy ha egy is közzülök ezentúl a köz csendességet és bátorságot háborítani merészlené, városokban kő kövön nem fog maradni, s a délután nagy számmal érkező katonaság, s azt nem sokára követő ágyúk, fenyegetésemet kétség kívül végre fogják hajtani; egyszersmind meghagyám a bírának, hogy a délutáni két órakor megérkező gyalog katonaságnak húst, kenyeret s a t. olly serénységgel és pontossággal készítsenek, hogy ha legkisebb is hibázni fog, életükkel lakolhatnak. — Illyen nyilatkoztatásim után is me-

lyek parancsolólag s bátran valának ki ejtve, egy Illavati nevű azt visszonozá: ő a katonáktól nem fél, s inkább kíván golyóbis, mint méreg által meghalni, mellyre a bírakat azonnal megtámadám, hogy merészelnék illy ittas és esze nélkül beszélő emberrel megjelenni, s kemény büntetés alatt eltiltánk, hogy ezen túl őket hívatván, soha másokat ne hozzanak magokkal, s fő tisztelendő Jakovics úrral eggyezőleg parancsolánk, hogy takarodjanak el, ezután a szoba s udvar olly üres maradt, mintha kisépérték volna s azonban midőn mindnyáján ki mentek, egy száraz szolák tót, fejét az ajtón bé dugva azt mondá „parancsolhatnak már kentek, jól begazdálkodlak nekünk a méreggel kinek öszve ránczolt homlokkal s szemöldökkel talán lábammal is dobbantván jól a szeme közzé nézvén, úgy ki szaladt a pitvarból, mintha ostorral kergették volna. Örvendvén azon, hogy illy szerencsésen szabadulhatánk meg a veszedelmes nyughatatlanoktól két csövűmet magamhoz vévén nyomon az Abrahámi fő hadnagy úr szálására sietek; a kint álló strázsa beeresztvén, az alsó emeletben lévő szobákban Lőrintzfy biztost *) és számos zsi-

*) Lőrintzfit a Terebesiek hozták Isépből Terebesre 2dik Augustusban, ide küldetett Panty orvos is Mihályiból lánczon olly véggel, hogy megítéltesse.

dókat találék, és néhány köz vitézeket, fent pedig a helybeli öszve kínozott s fekvő jajgatókon kívül, fő haduagy Abrahámy urat, és tekintetes Péterfy Károly, és Otskay István urakat, kik a görcs-mirigy beütése óta Terebesen mulattak, mint olly helyen, hol betegség esetében orvost és gyógyszereket nyomban lehet találni. Képzelné lehet mind két részről örvendezésünket, de különösen az öszve kínoztattak enyhítő balsam gyanánt vették töllem azon hírt, hogy a teljes csendességet s biztosságot eszközlő nagyobb katonai erő néhány órák múlva bizonyosan megérkezend. A helybeli uraság tiszttaartója, Kazitska úr, Moravtsek sebész, a gyógyszeráros, és Gréner József biztos öszve kínozva együtt valának egy szobában lehető orvosi segedelem alatt kérdezvén ekkor, hogy hol légyen az uradalmi kormányozó tekintetes Tomsits József úr? azon választ kapám, hogy míg a kastélynak egyik keményébe lenne elrejtve, kiért azonnal két huszárt küldvén 48 óráig lakott rejtekéből előjött, s szinte élt a megszabadulás által ébresztett örömeikkel. Beérkezvén az ebéd ideje, vígan és örömmel ebédlénk, óhajtván vártuk délutáni két órára várt katonaszázadot, de az akkorra meg nem érkezett. Kevés idő múlva a szomszéd Miglécz helységben lakó nyugodalomban lévő ezredes kapitány, immár boldogult méltóságos Kandó Gábor úr levelét ve-

vém, mellyben sürgetve kért katonai segedelmet, mivel kémjei azon hírt adák tudtára, hogy a következő éjjel a helység lakosai kastélyát szándékoznának kirablani. Kérését nem telyesíthettük ekkor, s csak jó ígérettel térítünk vissza követjét. Már három óra is elmúlt még sem érkezett a segedelem, melly nyughatatlanságunkat nem kevésbé nevelé. Akkor Vécse helységéből hoztak kötözve egy gazda tisztet és néhány zsidókat a katonai szálás házhoz, kiket magunk közé vettünk, s vigasztalánk őket sanyarú helyzetökben. Már dél után négy óra is el múlt, még sem lehetett észre venni a katonai erő érkezését, ekkor a lakosok csoportozni kezdenek az utczákon, s a mint később meg tudtuk reggeli fenyegetődzésemet tettettek vélvén, olly formán gondolkoztak, hogy éjjel a katonai szálásházat is meg támadják. Én azonban meg nem szüntem dél után a két bírák közzül hol eggyiket, hol másikat hívadni, s egész bátorsággal intettem őket a katonai eleség készen tartására, melly pacsolat által mint egy foglalatoskodtatni kívántam s zabolát tartani a nyughatatlanok elméjét. Már estveli 7 óra is bekövetkezett, még sem érkeztek a katonák, melly időben ismét segedelemért sürgető levelet vevék Miglészről Kandó óbester úrtól. Ekkor minnyájan azt véltük, hogy a segedelem végett rendelt katonaság ellenkező parancsolatot vett, annyival is

inkább, mivel ezen idő tájban S. Patakról szekéren érkezett mint egy tizenöt gyalog huszárok sehol észre nem vették a többi katonaságnak Csörgő felől való jöttét, s szerényen kezdénk gondolkodni a jövő éjjelről, s Ábrahám fő hadnagy úr a katonákat, s mi is jelenlévők fegyvereinket s töltéseinket szedénk rendbe, minnyájan negyvenen valánk fegyver foghatók a házban, s a volt Ábrahám úrnak rendelkezése, hogy maga 21 katonákkal az alsó szobák ajtaját, rostéjos ablakait védelmezvén, mi a többiekkel a felső emelet ablakairól fogunk tüzelni, s különösen a czégéreket s a köz népet vezérlőket minél előbb le lövöldözni. Ugyan ekkor az épület hátulján, melly a catholica parochiával vagyon öszve ragasztva, a strázsa mester 4 katonákkal ki menvén, a várost több helyeken fel fogja gyújtani, hogy a bennünket ostromlók annál inkább eloszoljanak. Valóban soha el nem fogom felejteni 1831dik Augustus 3dikának estvéjét, a száláshoz mindezekben hasonlított egy megtámadtatás alá kerülő kis erőséghez, mellynek kellemetlenségeit nem kevésbé nevelte az, hogy az alsó szobákban nem csak a zsidók, hanem a köz katonák között is többen estek görcsmirigybe, s a mi fegyveres készületünk zörgése közzé egyeledett a pestises kínok közt lévők jajgatása. Azonban minden, ki egészséges vala elhatározottan várta a jövendőt, sőt néhányan szinte óhajtották a

küzdés bekövetkezését. — Nyolcz óra tájban a néhány lépésnyire lévő templom tornyába állított örünk azon örvendetes szavakat kiáltá, hogy a Terebesi határszélén számos katonaság mozgását venné észre, melly minnyájunknak, kivált az öszve kínzott és sebeikben fekvőknek, kik magokat semmiképen nem védelmezhetnék volna, vala a legkellemetesebb hír. A katonaság mint egy fél óra múlva csakugyan meg is érkezett, s a grófi kastély mellett lévő téres lovagló házban beszálíttatott. A lázadt lakosokban épen ellenkező benyomást okozott a katonaság megjelenése, s a bírák azonnal ígéreteket kezdtek tenni egyikünknek s másikunknak a felől, hogy a történetnek miben léttét híven elő fogják adni. Ezek után Brányi cadét urat ötöd magával Miglészre küldénk Kandó óbester úrhoz, ki később Varano vidékén igen vitézül viselé magát. — Besetédvétí erős katonai vigyázó csapatok rendeltetlek éjjeli felvigyázsul, mi pedig az eltöltött kifárasztó nap után mély álomba merülénk. — Más nap reggel, az az 4dikben a gyűlés végzése következésében fő tisztelendő Jakovics úrral Mihályiba, onnan pedig haza szándékozánk, s gondolván hogy ugyan azon úton, mellyen visszafelé utazunk, az előtt való nap a katonaság jöven, melly a jobbról s balról fekvő helységek lakosiba félelmet gerjesztett, semmi kellemetlenséget sem képzelénk többé tapasztalhatni, s

víg beszélgetések közt haladunk előre. A Terebesi Csongó nevű erdő farkánál egy szekérrel lalálkozánk, mellyen néhány Mihályi köz nemesek, és egy pár parasztok illenek, ezekkel szállani annyival inkább érdeklelt: mivel Mihályiban szinte kötelesek valánk megjelenni. Kérdezvén hová szándékoznak? felelek Terebesre, megtudni, miben légyen a dolog? melyet én nékiek őszintén megmagyaráztam, s kértem őket, hogy térnének vissza, de lelyességgel nem hajlottak tanácsomra. Mondám azt is nékiek, hogy 2dik Angustusban az Alispányt azon ellenvetésnél fogva nem ereszték helységükben, mivel Mihályi egészséges tiszta hely s még is most olly helyűvé mennek önként, hol a görcs-mirigy a legnagyobb mértékben dühösködik; minden okoskodással sem boldogulhaték s ők vissza nem tértének. Kiválván egymástól nem sokára közelíténk a töltés mentében fekvő Komár nevű kis pusztához, mellynek közepébe az út mellett néhány korcsmák vágynak. Mi az elő bakon ülő két emberektől előre nem láthatónk semmit, s midőn csak egy pár száz lépésnyire lennénk a nevezett korcsmáktól, kocsisunk s a bakon ülök figyelmetessé tevének arra, hogy számos vas villákkal s dorongokkal fegyverkezett lovas és gyalog parasztok lennének a korcsmák körül, kik a korcsma házakból sok zsidókat hurczolnak ki, azokat kötözik, ütik verik s

kínozzák. Az előadást magunk is valónak találván, bár melly veszedelmesek voltak is a körülmények arra határozzák magunkat, hogy bátran nékiek megyünk a fegyveres csapatoknak, úgy okoskodván, hogy ha vissza térünk okot adunk a lázadtaknak az irántunk viseltető gyanúra; sőt az által félelmet is árulván el, a lovasok utánnunk eredhetnek, s míg Terebesre visszaévrénk nem várt történetek következhetnek reánk. Én akkor két csövűmet elő vevám s úgy helyeztetém magamat a kocsiiban, hogy akár melly oldalra könnyen löhessek, lö-szereimet is úgy igazítám, hogy ha csak lehetséges léssen, hirtelen tölthessem fegyveremet, egyszer; mind olly tekintetet igyekeztem mutatni, mellyből akár ki észre vehette, hogy kegyelemért esedezni épen nem vagyunk hajlandók. Közibek évrén, az út jobb és bal oldalán, s magán az úton lévő fegyveres csoportoknak akik ezen helytől jobbra a néhány száz ölnyi távolságra fekvő Kelecseny helységéig, mint a köpüből ki s be járó méhek hemsegtek), egy borzodás futa végig testemet, s azt határozám, hogy az első megtámadó szóra, lövéssel felelek, mert ettől minden esetre több jót lehetett várni, mint az ijedtség okozta kegyelem kéréstől, tudván azt, hogy a fellázadt durva nép elvetemedéseit, a kérelem nem enyhíti de neveli. A lázadtak szikrázó szenüket vétenek reánk, de senki egy szót sem szóllott,

hozzánk. *) Mi bátorságunknak nagyobb bebizonyítására kocsinkkal közöttök meg is állunk, s egy legényt, ki épen egy dorongal kocsink mellett futott egy zsidó megütésére, magunkhoz szólítánk, s kérdeztünk fő tisztelendő Lya-kovics úr tót nyelven, mit cselekednének? mint egy fulladozó hangon felelé, hogy a vidék zsidói, kik a népet méreggel étetik, a Komári korcsmákban gyűltek egybe s azokat fogdos-sak, s hogy a méreggel való etetést azért is hiszik, mivel ezelőtt kevés idővel Kelecsenybe azt Ilosvai úr magára kivallotta. Mellyre mi azt felelvén, hogy, az nem igaz, s csak kínozások által kényszeríthették azon hibás vallásra, parancsolánk kocsisunknak, hogy induljon. — Valóban borzasztó vala a lázadt népnek a szerencsétlen zsidókon való kegyetlenkedését látni, minden zsidóval foglalatoskodott 10—15 ber; ki kötötte, ki szúrta, ki szakálát lépte, ki ütötte s a t. s vonczolák Kelecseny felé, hol egy rász erkölcsű nemes aszszony, nem csak egygyügyű férjét, de az egész helység lakosait lázadásra ingerlelte, sőt a mezőben dolgozókhöz is ki menván azon ígérettel, hogy ezentúl ő lenne Kelecseuynek ura, s hogy minden földes úri tartozásokat elenged, a fa-

*) Később kivilágosodott, hogy elhagyván őket a mi elfogattatásunkról is volt szó közöttük, de ahoz fogni még sem merészeltek. —

luba gyűjté a pór-népet, melly megittasodva az asszony, s férje vezérlése alatt több uraságok házait, nevezetesen pedig az losvny úrét kirablották, sőt magát s gyermekeit is verésekkel kínozták, egy beteg iát pedig halálig verték, s szurkálták. Ezeket mellesleg említvén, visszatérek utazásunk további leírására. A Komári korcsmákat s az olt dühösködő lázadtakat elhagyván, sebesebben sieténk Velejte felé, mellynek határszélén lévő, s Ugrónak nevezett korcsma udvarán ismét sok fegyveres parasztokat vevénk észre, kiknek tündöklő vas villáik messziről is láthatók valának.

Ez ismét nevelé utazásunk kelemetlen voltát, s elő vévén fegyverem védelmező állapotba tévém magam, egyszersmind egy után mink jövő kocsisnak, ki az előtt való nap estvéjén, a Terebesre érkezett katonasággal együtt jövő Horváth fő szolgabíró kocsiját fuvarozá, megparancsolám, hogy a korcsma mellett áljon meg, s tudakozza ki, kire leselkednének a fegyveresek. A korcsma irányához jutván nem csak vasvillás, és dorongos, de puskás embereket is vevénk észre, kik a kerítéses udvarból reánk merően nézvén, inkább látszottak azon csudálkozni, hogy miként merünk mi illy veszélyes időben közöttök kocsizgatni: mint megtámadtatásunkról gondoskodni. Mérsékelt sebességgel kocsizván a tudakozódás végett hátul maradt kocsis csak hamar hozzánk jöve, ki

azon választ vevé a fegyvereseiktől, hogy Kozma Fercencz Urat üldöznék, ki azon nap hajnalán Gercselyben (melly hely szinte néhány száz ölnyire fekszik Terebestől jövén balra az országúton, az udvarára rohanó parasztok közül egyet agyon lövén többeket pedig megsebesítvén maga lóra ült s elszaladt) s gondolják, hogy vagy Terebes felől fog vissza jönni, melly esetben Ők útját fogják állni, vagy Torony a felől, hová szinte számos csapatok indultak elfogására.

Ezeknek hallása után csak hamar Velejtén termettünk. Szükségesnek látom azonban itten megjegyezni, hogy illy veszélyes körülmények közt lévén, s minden békés csillapításoknak kevés sikerét látván Terebesen is, arról egészen le tettünk, hová Mihályiba memünk, hanem azon valárik, hogy minél előbb Ujhelybe érkezhessünk. — A Velejtei vendégfogadónál Kulin Péter tiszteletbeli Al-ügyvédet találánk, és két huszárokat. Kérdvén Kulin úrtól, mit keresnek itt illetődve adá elő, hogy az nap (4. Augustusban) Hegyiből futott el, hol szinte kiütött a lázzadás, s itt lovakat akart váltani s Ujhelybe jönni, de a helybeli bírák nem is ügyelnek parancsolatjára; a két huszár pedig Terebes, és Patak között, hol a Fridrich Vilhehn nevet viselő lovas ezred depója fekszik vala, a hivatalos levelezésbeli közösülést tartottak fenn, s Velejtén szólásoltak) azt álíták;

hogy azon nap reggelén a Velejtei parasztok meg akarták őket fogni, s megmotoszni, vajjon nintsen e nálok méreg? de ők fegyverre kapván magokhoz nem eresztették a lázadta-
 kat. Ugyan itt ismét hallánk hírt, a szomszéd Gercselyi történetről, s a töltés mentében lévő erdőben, melly Gercselytől Velejtéig s Toronyáig s at. tart, a Kozma urat nyomozó lázadtaknak lármáját jól lehetett hallani. A tovább maradásra semmi okunk nem lévén s meg indulánk s Kulin urat is kocsinkba vet-
 tük, szekerében pedig az utánnunk jövő forspont lovakat fogatunk. A Velejte mellett lévő vadas kert sarkához érkező, láttáik távolról egy jól öltözött embert egy másik lovassal az «rdő felé közelíteni azon úton, melly Gercsely helységébe vezet, gondolván hogy nem tudja, mi Ily szerencsétlen helyzetben legyen Ger-
 csely kiáltánk feléje, hogy térne hozzánk egy szóra, ki hozzánk közelítvén, benne Kozma Károly urat esmértük meg, a többször említettnek testvér bátyát, ki öccsének megtámadtatása és lóra kapása után nem sokára ki indult szinte faluból, olly véggel, hogy nékie a vészede-
 lemben segedelmére legyen, azonban sehol sem találhatván őt, vissza akart tární Gercselybe melly szándékáról mi le - beszélvén őtet is, majunkhoz vettük, s egy pár órák múlva további zavarok látása nélkül Újhelybe érkezénk. Ezen idő alatt folyvást a lázzadás elfojtásáról tépe-

lődtem, s megvallom annak tapasztalása, hogy Terebesen innen, azon helyeken, hol a katonaság az előtt való nap keresztül utazott, illy lázadások történhetlek, nevelték nyughatatlanságomat, s megerősítették bennem azon hitet, hogy ha a fellázadt pór-nép száma nélkül való ezeréinek csak félig ügyes, de elszánt vezérük támadánd, ki a nagy erőt öszvesíteni, s igazgatni fogja, szerfelett nagy pusztítás és vérontás fog következni, s mellyen gondolkozáék városunknak, s vidékünknek védelmezéséről. Illy tépelődésim közt Újhelyi eléretik. Legelsőbeu is egy Takáts nevű huszár káplárral találkozáék, ki mint egy 50 gyalog huszárokkal Ujhelyben szálásolt s kitől kérdvén vagyon e lő-szerek? feleié, hogy üres fegyvereiken, s jó szándék jókon kívül egyebek nincsen. Első gondom vala tehát a látottakat első Al-Ispány úrnak bejelenteni, s figyelmetessé tenni lő-szerek szerzésére, továbbá a város közönséges lakosai-ba is a lázadókkal ellenkező érzetet s ellentállási tüzet gerjeszteni. A mi a lőaszereket illette, tekintetes első Al-Ispány úr azonnal írt Tatákra Apagyi kapitány úrnak, hogy egy pár ezer töltéseket küldjön, s parancsolt vélem, hogy délután mindjárt induljak Patakra azoknak általvétele végett. Elindulásom előtt házam népét is kívántam megtekinteni. *) Haza

*) Udvaromban a görcs-mirigy igen dühösködött 37 lé-lákból álló házamnépe közül hatan haltak el.

mentemben számos polgárokat találék egybe seregelve, kik különféle mester emberek valának. Ezek tudván azt, hogy Terebesre jártam, kívántsian kérdezlek, mik történtek ottan? mellvrc felelvén, hogy semmi jó, s tovább akarván menni, olly tüzesen unszollak a látottaknak; s halottaknak elbeszélésére, hogy kéntelen valók megálapodni s tapasztalásimat nagygyából előterjesztem s azt is említettem a többek között, hogy a lázadtak a termékenyebb Hegyalja vidékét szándékoznak feldúl- ni, s hogy minden nyírott fejűeket ölnek, és hogy a sarczot már az Újhelyi czéhekre is kivétettek, hogy t. i. a szabók 2000 nadrágot, a csizmadiák 4000 czizmákat és így tovább fog- nak kéntelenítetni elő állítani. Ezeknek hallá- fiára a nevezeit polgárok szörnyű ellentálási tűzre gerjedtek, s abba hozták a többi lako- saikat is, mellyet bizonyít az, hogy a közép- ponti kormányzó küldöttségnek egy felszólítására más nap 400 emberek fegyverben állottak elő, kiknek nyugalomban lévő fo strázsa mester M. Bartos András úr befolyásával tisztek adatván *) a város éjjeli nappali őrizet alá jött, s katonai

*) Ezen védelem sereg négy kii lön századokban vala felosztva, egyiknek magam is kapitányává ne- veztett ki. Három napi rendszeres szolgálat után eloszlattunk, mivel a Terebes vidékin egybe volt nagy számú katonaság, a lázadást el- fojtotta, s így a mi szolgálatunkra többé szük- ség nem valla.

jelek által a 400 ember akármely pillanatba öszvehívatható s fordítható volna a támadók ellen.

Én ebéd után Tekintetes első All-Ispány úrnak rendelkezéseihez képest Patakra indulék, s nem csak Apagyi kapitány úrtól vevék által egy pár ezer töltéseket, de a boltokban találtató minden port és ólmot öszve vásárlottam, melyekkel estvére vissza térben, azok a katonaság, és a jobb gondolkozású fegyveres lakosok között kiosztattuk.

Így történt Terebesre s onnan vissza utazásunk, s immár előadóim rendje hozza magával, hogy azt is lene: szem elé, miként iámadt miként folytattatott a Terebesi lázadás, a mi megjelenésünk előtt s miként nyomatott el onnan, lett eljövételünk után. Ábraham Főhadnagy úr, s a többi jelenlévők, s magok az rnegkínóztatottak is, s a helybeli tisztelendők olly körülállásosan beszéltek azt előttem több ízben elő, hogy arról hiteles előterjesztést tehetek, melly úré k ö v e t k e z i k :

Híre futamodván a fentebb megírt Isépi lázadásnak 11 terebesi parasztok 1ső Augustusba állal lovaglottak Isépbe , megtudni miben, vagyon a dolog, kik ottan Paukkal (kiről már fentebb szóllottam) öszve beszéltek, s minekutánna az isépi foglvok közül nevezetesen Lórinczfy biztost verésekkel is kényszerítették a méreg etetésnek vallására, ki azonban semmit

nem vallott, sőt a chlor-mésznek és viszmutnak orvosi erejét magyarázta, s azt is monda, hogy ezen gyógyszerekkel való ellátásra (providéálásra) 7 vagy 8 helységek lennének reá bízva. Ezt úgy magyarázta a Terebesiek közül egy Hlavati nevű paraszt s úgy beszélte másoknak is (nékünk is így adta azt elő 3dik Augustusba Terebesi megjelenésünkör) Lörintzyy kivallotta, hogy nyolcz helységeknek méreggel való megvesztegetése reá vala bízva.

A köz népnek borzasztó hiedelmét gyökeresítette azon történet, hogy Lörinczfivel, a mentő szerül nyakába függő Chlor - meszet meg akarván etetni a lázadtak, ő azt tenni nem akarta, magyarázván hogy azon szer nem belső, hanem külső gyógyszer légyen, melly a ragadó mirigy behatásától őrzi az embert; azonba ennek hitelt nem adlak. Állítatik továbbá hogy chlor-mésszel kevert eledelt (melly mentő szerül a köznépnek is osztatott ki) kutyákkal és matskákkal is próbáltak a gyanakodók megétetni, melly nagyobb mértékben adatván be

- *) Lörinczfynek vallatásakor gyakran kérdeztek a parasztok, hogy mit végeztek a Megye rendjei Újhelyben az 1ső májusi gyűlésben? állítván, hogy a nevezett napon határozatott a közgyűlésben a méreg etetés. Láthatni ebből is melly hátra van köznépünk a míveltségben, 1ső Májusba gyűlés sem vala Újhelyben 4ik Májusban pedig tisztújító szék tartatott.

attól a nevezett állatok elvesztek, s ezt ők oda magyarázták hogy bizonyosan méreg a chlor- mész s a t.

A fentírt 11 Terebesi parasztok 1ső Augustusba Isépből hazafelé indultak, út közben folyvást a divatozó dolgokról beszélgettek, s Hlavati nevű paraszt kinyilatkoztatta, hogy a következő napon szinte lázadást indít Terébesen s az ott lakó uradalmi tiszteket, orvost, gyógyszerárost s a t. elfogatja, s bosszút áll a méreggel való étetésért, egyszersmind dühösen intette a többieket is, hogy nékie lennének segítségére, és ha valaki vonakodna közülök, egyenesre ütvén kaszáját fejét lefogja vágni. Haza érkező a kémlőlédzés végett járt parasztok az egész népes Mezővárosban elterjesztetett általok azon hír, hogy Lörinczfy kivallotta a méreggel való etetést, s éjjel Hlavati, Szkacsik, és Kosty nevű parasztok s több társaik a mezőségben kint lévő embereket és szolga - cselédeket fellázították, hogy hajnalba rontanának az uradalmi tisztekre s a t. megjegyzésre méltó azonban, hogy nem csak a Terebesiekkal közültetett ez, hanem a körül fekvő helységek barmokat őrző embe-reivel s szolgálkával is, kik szinte öszve csatolván magokat a Terebesiekkal s más nap reggel 3 órakor, az az 2dik Augustusba, mintegy 2000en a városba rohantak dorongokkal és vasvillákkal fegyverkezve. Ezek olly szörnyű lár-

mával mentek Keresztül a városon, hogy Abrahámy Főhadnagy úr a lárma felébredt, és kitekintvén az ablakán mind a mellett is, hogy csak 10 katonái valának a városba jelen, kik közül néhányan görcs- mirigyben kínlódtak, megálíttá ablakából kiállva ama nagy sereg zendülteket, s minekutánna megértette tőlük, hogy ezentúl a vármegye felsőségét nem ismerik, s hogy az uradalmi tiszteket, s orvost s a t. megölni akarják, őket egész bátorsággal intette, hogy gonosz szándékjokat hagynák félbe, azonban nem csak intései, de a fenyegetődzések sem használtak, s csupán annyi sikeredett iparkodásának, hogy megígérek azt, hogy senkit sem fognak megölni, s hogy az általuk méreg-étetőknék hitt szerencsétleneket a tisztelt Főhadnagy úrhoz fogják vinni, melyre Főhadnagy úr felelvén, hogy őket által veszi, s az illető felsőségnek befogja jelenteni a dolgot;*) (nem látván egyéb módot megsza-

*) Sokan hibául tulajdonítják Ábrahám Főhadnagy úrnak azt, hogy miért nem oszlatta el fegyveres kézzel a lázadtakat, s minek ígérte hogy befogadandja az elfogott szerencsétleneket s a t. Azonban két ezer embert 8—9 katonáival megtámadni valóban tanácsos nem lett volna, s ha, a mit gondolni lehet, a csekély számú katonaság meggyőzöttetett volna, ki magyarázhatatlan vérontás lett volna következése, s azok kikot elfogtak a parasztok bizonyosan megölettek

badításokra) a lecsillapíthatatlan tüzű sereg nagy sietséggel rohant az uradalmi majorba, Szükséges azonban megjegyezni, hogy midőn Terebesre egy felől a mezőségekből többnyire éretlen szolga cselédekből álló nép betódult, más felől a városban levő, és a lázadtakkal egyet nem értő népet, Szakacsik és Kosly nevű parasztok Hlavatival egyet értve, a kis bírákkal mintegy erőszakosan hajtattak a lázadásban való részvételre, lármáztatván azt is, hogy a kurucz háború elkezdődött, s az ő megszabadításokra jött ellenség is a határt egészen körül fogta. Ezen dolog nem maradt siker nélkül, s az othon lévők közül is sokan keltek fegyverre, s a mezőről betódultakkal egyesültek. Az uraság majorjába a tisztartóra Kazicska János úrra törvén, ötet ágyából felrán-

-

volna. Igaz, hogy Terebcs vidékének több helységeiben nem keléssé élesztette lázadásra a pór népet annak elmagyarázott hallása, hogy Terebesen a katona tiszt is pártját fogja a lázadlaknak; de következik ebből, hogy ha a vidék például vette magának Terebest, az előbb kelőbbeknek elfogásában, a mérgezés ürügye alatt, ha Terebesen az öldöklést elkezdték volna (melly a tisztelt Főhadnagy úr fortélyos közbe vetése nélkül bizonyosan megtörtént volna) úgy nem csak a megtámadásokkal és elfogattatásokkal elégedett volna meg a Terebes vidéki dühös nép : hanem követte volna őket az öldöklésben is

tották s iszonyúan öszve verték, házi eszközeit öszvezúzták s a t. de feleségét nem bántották, s magát az öszvevert tisztartót a városházához hurczolták folyvásti verések között, s ottan egy kis egészségtelen levegőjű pinczejukba zárták. Nagyobb része a lázadtaknak, a tisztartótól egyenesen az uradalmi kormányzó, tekintetes Tomsits József úr házára rohant, öléssel való fenyegetést kiabálva; ki azonban jó eleve észrevén a dolgot néhány fegyvereit magához ragadván a szomszéd kastélyba futott s ottan egy kéményjukba rejtezett. Illy körülmények közt háza feltöretett, házi szerei öszve törettek, a néhány zacskó veres-pénzei elraboltattak. — Innen az orvoshoz Maravtsik úrhoz és a gyógyszer-ároshoz sietett a dühös népcsoport s ezeket is öszve kínozván, az említett pincze lyukba hurczolák. Ábrahám Főhadnagy úr ezen idő alatt a Grófi kastély kapujába egy katona strását állított fel, kinek megvala parancsolva, hogy senkit bé ne bocsásson a grófnéhoz, mellyet a lázadtak oda magyaráztak, hogy mint fogjot őrizteti már Gróf Szapárinét a Főhadnagy úr, s így csak öszve sereglettek a kastély előtt, de betörni nem mérészlettek. Később délután néhány pajkos cselédek még is be akarának törni a kastélyba, de a strása katona karabélhával a hetvnekedőt leütván, s fenyegetvén hogy azonnal kö-

zikbe lövend, eltávoznak*). Szükséges azonban itten megemlítenem a nép dühösségének lehetőbb képzelgetésére nézve, hogy éppen akkor, midőn reggel a kastély előtt sereglett a lázadt nép csoport, a helybeli calholicus plébános V Esperest Szolcsányi úr egy haldoklóhoz menvén a szentséggel, egy paraszt karóját illy felkiállítás közben, hát a papot nem szabad agyon ütni, fejének mérte, melly gonosz szándékában azonban egy másik józanabb által megakadályoztatott. Később a most tisztlidi plébános úr is veszedelemben forgott, mellyet be nem várt, hanem a szomszédban lévő Ábrahám Főhadnagy úrnál keresett, s talált menedéket. A fentnevezetteken kívül a helybeli sidókat is mind öszve hurczolták a lázadtak, ezeket is a szoros pincze lyukba zárták, valamint a helybeli nótáriust Gréner József urat is, és a bírót, kiről azt álitották, hogy szinte részes lenne a méreggel való étetés titkában.

Ezek így lévén, a nép öszveseregelve tanácskozott a városháza előtt, mi tévő legyen a fogjokkal s titkon tudtára adatván Ábrahám Főhadnagy úrnak az, hogy a szerencsétlenek

*) Gróf Szapárinő ő N.ságát estve felá Ábrahám Főhadnagy úr Kásu helységebe kísérte, hol Ts Fay Ferencz úrnál több fegyveresek lévén egybe gyülekezve, nagyobb biztosság vala, mint Terebesea.

olly szoros helyen vágynak elzárva, hogy rövid idő múlva a verés által okozott fájdalmak a a dugult egészségtelen levegő miatt bizonyosan elvesznek ha meg nem szabadíttatnak a tisztelt úr Strásamesterét olly parancsolattá küldé a lázadtakhoz, hogy tüstént hoznák által foglyaikat hozzája. Eleinte tellyességgel nem akartak hajolni a parancsolatra, de végre csak Ugyan engedének, mellyel nem kevésbé mozdított elő az is, hogy a helybeli ó-hitű tisztelendő Danilovits úr is férfias bátorsággal megjelenvén a lázadlak közöli, őket célirányos beszéde által engedésre nógatta. Ábrahám Főhadnagy úrhoz kísértetvén az öszvekínzott fogjok, az egész csoport nép megállott a szálásház előtt, kik között tisztelt Főhadnngy úr megjelenvén, által vette a foglyokat, s alkalmas helyet rendelt részökre, egyszersmind a jelenlévő, noha öszve vert orvos úr lehetőképen igyekezett segedelmct nyújtani. Ábrahám Főhadnagy úr intette a lázadtakat a felsőbség iránt viseltető engedelmességre, ígervén, hogy a történteiket Kassára a kormányzó Generálisnak megmondja, azonban történt, hogy midőn a felsőbség iránt viseltető engedelmesbéget s hűséget említéné, egy tót paraszt illetlenül szólt s vakmerően, s maga a tiszt úr személye iráni is nem mutatott tartozó tiszteletet, sőt szemébe pattogott, kit a Főhadnagy úr a nép közepette szerfelet csapott arczul, melly után a bitang azonnal

hajlandó vala ígérni a felség iránt való hűséget. Ezek így történvén Abrahámy úr parancsold a népnek, hogy oszoljon el békével, s varia a felsőséghez intézett hivatalos tudósításra a választ *). Azonban ez noha ígértetett nem tellyesítetett a Terebesiek által sőt kivilágosodott később, hogy nem csak a körüi íekvő helységeket ingerlettek lázadásra, hanem távolabbi vidékekre: u. m. a Bodroghközre, és Ungvár vármegyébe is küldöttek lázítókat titkon, kik a pór népet, a vagyonosok, mint méregetetők ellen lázították.

Így történvén a lázadás 2dik Augustusba Terebesen, Ábrahámy Főhadnagy úr az nap, Cselei helysége melleit őrvonatban állott 10 legényeit is vissza húzta, s éles töltéseket hozatván Patakról (három maródi lovakon járó katonák által tartatván fel a közösülés Pálak és Terebes közöli) a maga szálas házában öszvesítve s vigyázva tölték az éjjelt, melly után én küldött társammal 3dikban megjelenek Terebesen s midőn tisztelt olvasóimat már a megírt tapasztalataimnak előadására vissza emlékeztetném, által megyek a később történt lázadásoknak előterjesztésére, mellybe

*) Ezen alkalommal Abrahámy Főhadnagy úr a szerencsétlen történetet nyomban megírta a katonai felsőségnek, és hatalmas segedelemnek küldését sürgette.

ismét belé fog a dolog helyzeténél fogva a Terebesi lázadásnak miként történt elfojtása szösődni.

4dik Augustusban Terebes körül több helységeben ütött ki a lázadás, például Kelecsenyben, mellyről már feljebb szinte szóllottam, továbbá Bodzás Újlak mezővárosában, Kiszre és Gercsely helységeiben, úgy szinte a szomszéd Nagy Mihályi kerület több faluiban is.

Bodzás Újlakon, Risztében s Gercsejben, mint a tisztí nyomozások fel világosíák, a következőképen történt a lázadás. 3dik Augustusban bizonyos Bárány Mihály nevű fiatal parasztot küldenek Terebesre gyógyszerékért, ki ottan nem csak hallotta azt, hogy több urak és jsidók vágnak öszve fogdosva a mérógetetés miatt: hanem szemével is lált a katonai szálásháznál csopurlozó és a szomszéd helységekből is behozott szerencsétleneket. Ezen paraszt est ve haza érkezvén elbeszélé a látottakat, s fel lázi tá a lakosokat, kik öszve csoportozván reá rontottak a város korcsmaít árendáló sidóra, valamint a többi sidókra is, őket kirablották, s a nállok talált s mérógesnek állított szeszes italokat megitták, s a szerencsétleneket az üresen lévő katonai szálásház pinczéjébe hordták; más nap reggel pedig öszve gyűlvén, tanátskoztak, mitévők légyenek az elfogattakkal, kiket egész éjjel folyvást ré-

mítően öszve kötözve tartottak és szakállaiknak aprónként való kitépésével kínoztak. Eleinte köz megegyezéssel elhatározzák, hogy a sidókat elevenen fogják megégetni, melly végre a gyepre a szalmát is kivitték, s a sidókat foghelyekről ki indították; azonban szerencsére némelly józanabbak a nagy betegségben fekvő uradalmi számtartó Dancs János úrnak fiát, kihez nagy hajlandósággal viseltettek, magokhoz híván olly véggel, hogy nótárinsi szolgálatot tegyen, s ez azt javasolván hogy illy ítélethozáshoz hatalmok nem lenne, s hogy sokkal tanácsosabb őket Terebesre kísérni, hol az elfogottak ítéltetnek; ebben minnyájan megegyeztek, s az nap el is küldettek a szerencsétlenek Terebesre. Ugyan ezen napnak hajnalán egy nagy csoport zendült Újlaki pór nép, Riszte és Geresely helységeire rontott. Risztén az árendás sidót elfogták, s kirablották, s a Riszteieket is fellázították s magokhoz tsatolák, és kettőztetett erővel rohantak szomszéd Geresely helységére, hol szinte fellázítván a lakókat, ezekkel együtt reá törtek Kozma Ferentz úrnak Curiájára, ki a görcs-mirigy divatozása alatt szerfelett sok jótéteményeket gyakorlott a szerencsétlenek iránt. A lázadtakat bizonyos Obsnics nevű fiatal paraszt vezérletté, ki minekelőtte a ház ajtajához érkezett volna, a belsőből fegyveres kézzel kijövő házi úr által feltartóztatott. Hasztalan vala Kozma Ferentz

úrnak fenyegetése, hogy azonnal közikbe lövend, Obsnics mintegy háromszázad magával lassan lassan mindég előre nyomult. A tisztelt úrnak bátor hitvese tüzelte férjét hogy ne engedjen, s a lobbis üres fegyvereket töltötte, s rakta sorba hogy hirtelen lehessen töhször is löni. Azonban szerfelett vakmerően nyomulván elő Obsnics és társai, s a tisztelt úrnak gazdasszonya kinek férjét az előtt három évekkel verekedés közben Obsnics többekkel együtt agyon ütötte, letérdelvén a tisztek úr előtt esedezett, hogy csak Obsnicsot az ő férje gyilkosát löné agyon, a többiektől ne tartson. Meghalhatta az ostrom oltatott úr e kérést, s Obsnicsot midőn épen mellvét verné hogy oda lőjön ha merészsége van, fejbe lőtte, ki földre terülvén s a töltés még öt más embereket is megsebesítvén a lázadtak közül, a többiek kitakarodtak az udvarból. Kozma úrra vissza lőtt valaki a sokaság közül, mellynek töltése csak csizmáját serte meg.

Ezen történet alkalmával lovat nyergeltett a tisztelt úr, mellyre felülvén ismét olly sűrűen nyomult a vér-szomjúzó pór nép udvarába, hogy élete veszedelembe forga. Észrevévén ezt felesége, a nép közt férjéhez sietett, a töltött fegyvert nyújtott néki, mellytől megijedvén a nép utat engedett, s kardot is rántván vagdalkozva ugratott ki közöttük olly czéllal, hogy Újhelybe futván,

onnan védelem erőt hozzon rokonainak, feleségének s házának megszabadítására. Alig hagy el a helység szélső házát; a dühös nép azonnal egyedül maradt feleségére rohant, ki magát nem védelmezhetvén, méltatlan szitokkal illettetett, s megkötöztetett. A nép rész szerint a méreg kereséssel, résszerint rablásal, a házi eszközök öszve zúzásával foglalatoskodott. Az asszonyságnak sorsa igen borzasztó vala, azonban egy hűséges jobbágyának fortélyos viselete megszabadítá őt a veszélyből; ez t. i. tetteté magát, mintha igen szomjúhozna, s felkiálta mit dúlunk itt hasztalan! menyünk a pinczébe, s bú elfelejtésre igyunk egyet! Örvendetes szó vala ez a nyughatatlanok előtt, s minnyajan szót fogadtak, s mi hamar megrészegülvén a hív ember, asszonyát megszabadítá. Estvefelé Kozma úr, két huszárokkal érkezvén meg Gereselybe, s többeknek az jövetelét hírlelvén, ezek által bátorságba helyhezé a falul. Obsnicsot társai szekérre tévén Újlakra haza küldék, ki nem sok idő múlva a lövés által okozott seb miatt meghala, és eltemettetek s a t.

Midőn az Újhelyi kerületben a lázadás a megírt körülmények közt lobogott, a Terebessel határos Nogymihályi kerület több helységei is követték ezeknek példáját: 2dik Augustusban elterjedvén a Terebesi zendülésnek híre, ezen nap, Paczkó orvos úr, Kis Ráskan

letartóztatott; azonban a kerületbeli Szolgabíró, Tekintetes Kozma Miklós úr ezen hírre oda menvén, képes vala a lakosokat lecsendesíteni. Mindazáltal a nevezett helység lakosai előtt gyanúsoknak látszottak míg a dolgok, s a kerületbeli Szolgabíró úr szavainak tökéletes hitelt nem adván, más nap, az az 3dik Augustusban két kémeket küldenek Terebesre. A Terebeai lakosok pletykás és hamis előadásaik után ugyan azon nap olly hírt hoztak a kémek, hogy a Fő-lspdny, Al-Ispány és igen sok urak is lennének mar elfogva s katonai őrizet alatt Terebesen. A kis Ráski bírák ezeket hallván mindjárt Hegyibe és Szalukra mentek, s éjjel együtt tanátskoztak a nevezett helységek előjáróival, s megtudván hogy Deregnyőbe hál Paczkó orvos úr, elfogattatását raeghatározzák, ki reggel 6 órakor Szalók helységében utazván, ottan, a betegek iránti tudakozódása közben elfogattatott, levetkeztetett s tulajdon kocsijának bakjára kegyetlenül felkötöttetett, s magok a bírák a kocsiba ülven, útközben folyvást gúnyolták, s kis Ráskára vitték. Itten valla-tás alá vétetett, s némelly írástudó nemesek befolyásával olly bizonyság levéladásra kényszerítettetett, mellyben a vidék több helységeiben lakó uraságok úgy valának ki nevezve mint méreg etető, rnelly irományt több helységekbe elküldvén, ennek következésében Deregnyó Szalók, Raska, Abara, s Bulka helységeiben több uraságok elfogattattak u. m. Petrovics úr

Tekintetes Lónyay Gábor úr Inspecclora, Tábla-bíró Kosúth Tamás úr, Horváth László aladó-szedő, Terestényi Pál ügyvéd, Záborszky Gáspár Esküdt urak, továbbá Viezmándy János Fő Szolgabíró úr tisztartójával és a helység nó-táriusával, és Abarán az uradalmi kasznár. Ezeken kívül Dubróka és Szelepka helységei is fellázadtak, és mindenhol elfogattak a sidók is. Mindenik úrnak elfogattatása bárdolatlan kínzásokkal vala egybekötve; mellyet itt külön előszámlálni az előadások külömbféle-sége miatt majd lehetetlen, azonban a Butkai lázadás olly érdekes, hogy azt elmellőznöm nem lehet.

Mihelyest Szalókon Paczkó orvos úr és T. Kosuth Tamás úr elfogattak, által vitetett Butkára is a zendülés híre, s déltájban a parasz-tok csoportozat kezdettek. Záborszky Gáspár úr s a helység jegyzője csak hamar elfogathat-ván, a fellázadt nép Viezmándy János Fő Szolgabíró úr háza felé sietett, ki tisztartójá-val s hajdújával fegyveresen menvén eleikbe, semmi sértéssel nem illettetek, sőt a nép fé-lelmessen vissza vonult töllök: ekkor szeren-csésen el lehetett volna menniük, de lovai istá-lójinak megégése miatt egy jobbágyának ól-jában lévén bekötve, azokhoz férni nem le-hetett mivel a lázadtak őrizetet rendeltek melléjük, sőt később befogatván szekérbe a szomszéd helységekre jártak rajtok lázítani.

Estve felé mind inkább nevededett a nép dühössége, és az elfogott Záborszky esküdt úrral, a tisztartóval, nótáriussal és néhány sidókkal görcs-mirigyben elhaltakat temették, s a temetkezésre készített koporsóban a holtakat vélok betétetvén, kötözött kezekkel kénytelenítettek kivinni a halottas koporsót, s kezeikkel kaparták bé a sír gödröket. Ezek után újjában a Viczrnándy Fő Szolgabíró úr házára rohantak, ki látván hogy ellent nem alhat, bujkálással igyekezett magát megszabadítani hol kertjébe, hol pálinkaházába rejtezett el s itt a szalad szárítóba vonván meg magát, a keresők vas villáikkal szurkáltak bé a szárítóba, de egy szögletben vonván magát, sem meg nem sértetett, sem észre nem vétetett. Itt sem találván magát bátorságban egy istáló padon rejtezett el majorosa tudtával. Ez is felkuttatott, de olly ügyesen rejlé magát: hogy reá nem akadának. Míg a lázadtaknak egy része így foglalatoskodott, más csoport a tisztelt úrnak hitvesét vévén őrizet alá, egyszersmind a cselédeket eskette és vallatta, hogy mondanák meg hova bujt el az urasági azonban egyik sem árulta el urát; végre a majorosban a lázadinkhoz való hajlás meggyőzte a hűség nemes indulatját smegmutatás, mcllyik padon légyen elrejtve az úr. Nagy dühösségre lobbant ekkor a kábult nép, s közönséges leve azon felkiáltás hogy reá kell gyújtani az épületet! s a tüzes

csóváknak készítéséhez hozzá fogtak. Jól halván mindeneket Viczmándy úr, s az éjjeli 11 órakori setétségben tündöklően villogván az aczélok szikrái, mellyek által taplót s csóvát gyújtani szándékoztak, véle lévő puskját a padon hagyván, s az istállóban leereszkedvén, onnan egyenesen a legnagyobb lázadt csoport közé lépett. Vad rikoltásokra fakadtak többnyire minnyájan, s több felől kíméletlen verettetett, s különösen egy ütés által, melytől lejutott a földre terítettett, ekkor néhány hűségesebb emberei, kik urok megszabadítása végett keveredtek a zendültek közé, reá feküdtek, gubájikkal beterítették, s megmentek életét. A dühösség első pillantatai elmúlván, a lázadtak Viczmándy urat is a bíróházhoz vitték, hol már a többi elfogottak valának. In több részt szeg parasztok kínszásainak vala kitéve, f¹ mester-gerendára kötél vettetett olly nyilatkozatlással, hogy azonnal felfog akasztatni. Azonban hűségesebb emberei itt is annyira vitték a dolgot, hogy ezen rémítő szándék végre nem hajtatott. Éjszaka egy korhely paraszt Viczmándy úrnak azon hírt hozá, hogy bizonyosan meg fog öletni, s kis Ráskáról várják az ize-netet, hogy millyen halállal végeztessen ki: ezen paraszt le is térdepelt előtte mondván hogy imádkozzon utánna, s készüljön a halálra. Mind ezek a tisztelt urat tellyes elcsüggedésre nem vitték, hanem erős lelki jelenlét-

tel felelgetett a méltatlankodóknak, sőt később a dühödtek egy kevésbé lecsendesedvén, s alkalmasabbakká lévén az okos előadás meghallgatására, a Viczmándy úr beszéde által annyira magokba szállottak, hogy nagyobb része cselekedeteit megbánva reggel felé haza tért, s minnyájoknak elbocsáttatása bizonyosan bekövetkezett volna reggelre, ha a szomszéd Dubrokai és Szelepkai s más helységekből tóduló lázadt nép, s a kis Ráskáról érkezett üzenet meg nem akadályoztatta volna a Butkai lakosokat, melly utóbbi abból állott, hogy őket kísérik Terebesre, hol a méreg etetőket ítélik. Ekkor mintegy 60 vagy 70 emberek rendeltettek kíséretül, s elindítottak Terebes felé. Viczmándy úr vitelére a halottakat hordó taliga rendeltetett, mellyre esküdt társával reáült, s folyvást haladának Terebes felé. A Terebesi malomhoz érvén, a kísérők megállaipodátiak, s egy kerülőnek előadására, hogy rabokat, szabadon vinni sem nem illik, sem nem szabad erősen megkötöztettek. Terebeshez érkezvén az egész csoport letelepedett egy kert kerítése mellett, ketten pedig a kísérők közül béküldettek tudakozódás végett a városba; ezek elfogattatván a bent lévő katonaság s uraságok által, ugyan ezektől megtudták azt is, hogy Viczmándy úr többekkel fogva erős kíséret mellett a város szélén őriztetik, kinek megszabadítására az épen akkor érkezett Va-

cant nevet viselő gyalog ezered századjának fele azonnal kiküldetett a tudva lévő helyre, éles töltéssel terhelt fegyverekkel. A katonaság és több urak is csak hamar megérkeztek a kérdéses helyen, hol Viczmándy úr, s több szerencsétlen társai a katonaság közé jövén által, a Kapitány parancs szavaiba a félszázad hirtelen bekeríté a kísézőket, mellyből ezek nem jót remélvén meg akarák magokat szabadítani. Illy körülmények közt többen a sövényen kezdetlek által ugrálni. Mások a katonaság közt igyekezének kitörni, s botjaikkal is merészeltek dolgozni; egyik a czégéresek közül a Kapitánynak ugrott, s botjával vállára ütött, ezt a Kapitány úr azonnal arczul vágta kardjával, a mellette álló közkatona pedig bagnetjét bele ütven agyon lőtte. Ezen dolog lármás zavart okozott, s a többi (nagyobbára fiatal katonák) azt vélvén hogy a lövésre parancs szó adatott, a magokat erővel kitörni akarók közé tüzeltek, s közülök 11-en kerültek halva a földre, többen pedig nagy sebeket kapván azon sebesen futottak el. Ezen véletlen s szomorú történetnek nagy behatása vala a szerfelett terjedő zendülések elfojtására, mert annak híre futamodván mindenütt szelíd gondolatra s kegyelem kérésre fordítá a fellázadtakat *). A kik

*) A fent előhozott lövésen kívül már az előtt való nap is 4dik Augustusban történt Terebesen vak-

elfutottak nem sokára egybe találkoztak azok-
kai, kik Ráskáról kísérték Petrovics, Teres-
tenyi s a t. urakat? s értésökre adván mi
történt velük, azonnal futásnak eredének, sze-
rencsélcn rabjaikat pedig szabadon bocsátók,
kik azonban nem haza, hanem Terebesre mentek.

A Nagy Mihályi kerület zendülésében né-
hány nyughatatlan nemesek is keveredtek, kik
azon ostoba rernénnjel kecsegtetek magokat
hogya több vagyonosoknak jószágait tulajdonok-
ká tehetik, azonban egy sem vala közöltök kit
csak félig tanultnak is lehetett volna állítani,
vagy a világ körülményeit ismerőnek, inkább
ravaszok, rossz erköltsűek, és buták valának.
Ezen kerületben több helységek valának meg-
zendült állapotban, de nagy kicsapongásokat
kevésbé követtek el. Málcza helységét hol Me-
gyénk másod Al-Ispánja s hadi pénz-tárnoka,
és sok más uraságok lakoznak, feldúltni szinte
akarták mind a helyiét, mind a körül fekvő
faluk zendült lakosai, de reájok törni ke-

lövés t. i. a strása ház előtt öt lovas legények
ácsorogván a lázadásra készülő Upor és Isztancs
helységeiből, ezek a kijött százados, Tomrsics
Imre ér által megszólították mit keresnének,
mellyre ok megfutamodtak, s a strása szavára
sem álván meg, vak töltésű tűz adatott reájok, s
kettő közülük elfogattatott, a többi elszaladt, s
történtek híret haza vivén, el fojtatták az
által a lázadás kiütését sok helységekben.

vésbé mérészlettek: mivel öszvesítették magokat a tisztelt uraságok s felfegyverkeztek a lámadók ellen: később pedig a Terebesi történet, s az onnan küldött katonai segedelem csendességet eszközölt.

Noha az előadottak nagyobbára csak a könnyen elvetemedett pór nép teliéit képezik: azonban ugyan csak a Nagy Mihályi kerületben löbb szép példái történtek a józanságnak és hűségnek is. Így p. o. a Lazonyi bíró Geröcs András, a zendültek által küldött, s faluról falura járó s fegyver fogásra ingerlő lázítókat helyéből kiűzte, s a lakosokat csendességbe tartotta. A Nagy Ráskai bíró Csicseri Mihály, mind a mellett is, hogy a szomszéd helységek felzendült lakosai felgyűjtással fenvegették a meg Raskaiékat, neves és fortélvos maga viselete, s rendelései által csendességben tartotta meg. A Nagy Mihályi bírák a szomszéd vidéki lázítókat bé nem bocsáták: hanem vissza verték. A Sztárai bíró pedig az Örmézöről érkezett lázítót elfogatta s vasra verette s a t.

Midőn az Újhelyi és Nagy Mihályi kerületekben, a zendülések a már tudva levőén történtek, sakkal nagyobb dühösséggel ütött az ki a Sókúti kerületben, s borzasztó öldöklésekkel s rablásokkal vala egybe kötve. Eleinte azt hitte a közönség, hogy ezen, noha később kezdődött lázadásuknak öszveköttetése volt a Terebes vidékén történetekkel; azonban annak, mi-

ként lett gerjedéséről való történeti hiteles nyomozásokra épített leírás meg fog győzni kit kit a felől, hogy azt úgy lehet tekinteni, mint a Terebesitől elkülönözött lázadást; sőt már Terebes vidékén az egészen elfojtatott okkor, midőn amott legjobban divatozott. Hogy az olvasó előtt annál könnyebben legyen felfogható az előadás, elébb körülállásosan le fogom írni, miként lobbant ki a zendülés, és micsoda rendel raboltattak ki az uraságok s a t. ezek után fogom külön külön a nevezetesebb egyes történeteket elő terjeszteni.

Valamint Terebes vidékére, úgy a Sókúti kerületbe is Kassáról szivárgott által a mérgezés híre; melly alkalommal a köznép az urak iránt gyanakodóvá vált s engedetlenné. Már Augustus elején több helyeken a jobbágyok szót nem fogadtak, s a napszámosok a pálinkát az uraságoknál dolgozván nem akarták inni, s kiütvén ezen napokban a görcs-mirigy több helységeken, ezt, a mérgesített italoknak, ételeknek tulajdonították. 2dik Augustusban egy Skrovely nevezetű suhancz (ki az előtt Zamulón szolgált Hunyor József ügyvéd úrnál, de onnan eleresztetvén rossz viselete miatt sok helyeken kóborolt, és Kassán is járt) Sókúton elfogattatott egy lopott óra miatt, s a bírák által Csáklyóra vitetett a járásbeli fő szolgabíró Reviczky János úrhoz, ki nyomozás alá vévén a dolgot, Skrovely kivallotta, hogy az

órát lopta. A bírák elő adták azt is tisztelt fő szolgabíró úrnak, hogy ez a fiú rossz híreket terjeszt, nevezetesen hogy látta Kassán miként kergették az orvost, ki a mérget osztogatta s a t. Mind ezekért hat pálcza-ütések szenvedésén kívül arra ítéltetett, hogy ha Sókúton beüt a görcs-mirigy, ő fogja a holtakat eltemetni. Haza menvén a Sókúti bírák s a még egészségesen hagyott faluba vissza jöttökör, már görcs-mirigyben kínlódókat találtak, s 3dikban halottakat temettettek Skrovelyeh. Ez a foglalatosság nem tetszvéen Skrovelvnek, 4dik Augustusban Sókútról elszökött, s Zamutóra ment által, hol a kertek alatt bujkálván, s ötet egy aszszony meglátván, lármát ütöt, hogy látta miként szórt porokat egy csűr körül a nevezett szökevény; mellyre öszvefulván a lakosok, éjjeli tizenegy óráig üldözték s elfoglak. — A bíró házhoz vivén mindenféle kínzásokat elkövettek rajta, hogy vallaná meg, miként szórja a mérget, s kik lennének a vidéken még a méreg etetők. A fiú nem álhatván a kínzásokat, nem csak magát vallotta méreg etetőnek, de még azzal is nagyította a dolgot, hogy ötet az előtt néhány napokkal Rákoczon Sulyovszky úr házánál kilenczszer megeskedték arra, hogy a mérget szórja a kútakba s a t. és ezen titkot senki-nek ki ne valja. Állitá továbbá, hogy esketés alkalmával, Hunyor úr, Reviczky fő szolgál-

bíró, Szegy Imre úr, Sulyovszki József, és még tbben is jelen lettek volna Rákóczon. így folyván Augustus 4dikének éjékén Zamuton a dolgok, a bírák azonnal követeket küldenek a körül fekvő helységekbe, hogy jönnének Zanutóra megtudni az igazságot. Reggelre körülbelől 15 helységekbelől jöttek Zatmitóra számos parasztok, kik előtt Skrovely a gerendára felkötöttvén lánczal, és töviskel verettvén újra elbeszéllette a kénszerítet, s csak kinjában költött vallomást. Ugyan ekkor két leveleket is elfogtak a parasztok, mellyek közzül egyikét a Sókúti plébánus írta Hunyor József ügyvéd úrnak, mellyben orvos szereket kért a görcsmirigy ellen másikat pedig Hunyor József úrnak atya küldé Homonnáról házi körülményéről tudósítván abban fiát. — Ezen leveleknek olvasását egy Mankovics nevű öreg molnárra bízták, ki ugyan járt valaha oskolába, de olvasni már elfelejtett, s azon nyelvet, mellyen a levelek írva valának, nem is értette s mind ezek mellett is ő magát tettétvén, hogy érti mi légyen foglalatjok, azt mondotta a figyelmező pór-népnek, hogy azon levelekben tulajdon az vagyon fel írva, a mit Skrovely vallott, s midőn a nevezett uraknak, kiket méreg-etetőknak hittek, neveit a papirosra nézvén mondaná, a fő szolgabíró neve nem juta eszébe, s elfelejtvén magát, kérdezte hogy hívják a szolgabírót? mellyre felel-

vén a halgatók közül egy, hogy Reviczkynek, erre azt mondd a gonosz, csak ugyan úgy hívják, itt is úgy van feljegyezve. Ezen dolog szörnyű lángra gyulasztotta a pór-népet, s meghatározzák, hogy a nevezett urakat rendre ki ölik, s legelsőben is a helységben mulató méltóságos Klobusiczky József ő nagysága kastélyára fognak rohanni. Ezt délutáni két óra-kor végre is hajtották, s elébb a cselédeket vervén le, ezután azon szoba ablakain, ajtajain, mellyben méltóságos Klobusiczky úr, Hunyor József és Mikovinyi László ügyvéd urak valának berohantak, különösen az utóbb nevezett két ügyvéd urakat leverték s a bíró házhoz hurczolták, oda vitték a tisztartót is, kinek czombjában egy erős fejsze vágás tétetett, vak szemei is öszve zúzatván nem sokára meghalt. Méltóságos Klobusiczky úr házába maradt és sok méltatlanságokat szenvedett, később pedig egy hűséges jobbágya elszöktette. De ezeket alább körülállásosabban fogom előadni, most, hogy a lázadásoknak menetele annál szembetűnőbb legyen, arról értekezem, mily rendel folytatták a zendültek öldökléseiket s rablásaikat más helységekben?

Zamutót kirabolván, 6dik Augustus-éjjelén a tót Jesztrebbiek, Isépiek s a t. haza indultak és tót Jesztrebb alatt kint a mezőn táboroztak, s a helységből a többi lakosokat is magokhoz vévén megálapíták, hogy hajnalba

szomszéd Mernyik helységébe mennek, hol Suljovszky József urat, kinél a többek közt Reviczky fő szolgabíró, Terstsánszky Illyés esküdt, és többek is tartózkodnának, kiölik s az uraság házat kirabolják. Ezen szándékot végre is hajtották, mert Mernyiken hajnalba megjelenván, s a lakosokat szinte fegyverfogásra élesztvén, az uraság házat körül fogták, s nagyobbára megrészegülve (mert a korcsmákat mindenhol kirablották) ostromolni kezdetek. A bent lévők kettőt az ostromlók közül agyon lőttek, de a lázadtak mind í mellett is a házat bevetlek, s oltan borzasztó gyilkosságot követvén, kirablották. (miként történt az ostromlás s gyilkosság, alább különösebben s körülállásosan fogora elő adni). Ugyan csak Mernyiken agyon üttetett a Luteranns prédikátor is. Mernyikről Csoklyó felé indultak az nap az az 6dik Augr.ban, és Csicsókán Leánfy urat megölve Csiklyóra érkeztek, hova épen akkor jöttek Zamulói, Rudlyói, Sókúti, Agyagosi zendültek is, kik az előtt Sókúton a helyi keresztelendőket és zsidókat mind kirabolták, sőt a plébánus úr a templomban az elrejtezvén oda is bé mentek utánna, kihozták s őrizet alá tették, a templomba tüzet raktak, és káromlásokkal tépték gonoszságaikat. Csáklyón tehát a Sókúti mező szélén dúló zendültek öszvesültek,

s hozzájuk csatolván magokat a helység lakosai is, a méltóságos özvegy Báró Meskóné kastélyára rohantak, hol vejét tekintetes Szegy Imre urat hallatlan kínzásokkal végezvén ki egyszersmind a kastélyt kirablották, több ezer forintokat készpénzbe magokkal elvittek, a házi bátorokat pedig mind pozdorjává törték

Csáklyóról délután Varanora rohantak, s lövöldözvén az útszákon az oda való népességet is fellázították; lármázzván különösen a Zamulói emberek, hogy itt jönnek a Kuruczok. Először is tekintetes Eperjesy Góbert ügyvéd úr házára ütöttek, kit a lázadtak megérkezése előtt Popena János nevű hív cselédje közönséges ruhájában öltöztetett, s nagy beteg lévén szekéren Bankra küldötte s megszabadította, de házában minden öszvezúzatott, és kirabolgatott. Ezután a gyógyszer-árost rablották ki, s végre a Gróf Forgácsné ő nagysága kastélyára rohantak; s az élemedett idejü s különösen ember szeretetéről s kegyes adakozásairól ismeretes, s a szegény árvák iránt rendkívüli figyelemmel viseltető Grófnét is kirablották. Maga a Grófné ekkor nem vala jelen, hanem Csillag nevezetű útsza házaiban rejtezett el. Később egy kerülő azon hírrel jövéen hozzá, hogy már eltávoztak kastélyából a rablók, arra bírta a Grófnét, hogy haza merjen, ki ezt cselekedvén házát prédálókkal töm-

ve találta, ekkor a gonoszok ütésekkel s szitkokkal illették a kegyes aszszonyságot, és elrejtett kincseinek ki vallására s megmutatására kényszerítvén sok ezerét elraboltattak. Egy vért szomjúzó rabló a Grófnénak ujját egy gyűrűjéért el akará vágni, mellyet azzal akadályozott meg, hogy azt maga levonván, a veszetnek által adta. Varanón is végezvén a rablást, a dúló csoport három felé oszlott, némellyek vissza mentek Csáklyóra, mások nevezetesen néhány Csemernyiek Vehczre, melly helységet szinte kirablottak, a fegyveres úri rendeknek Terebesre lett elmentük után, egy nagy csoport pedig Majaroszóra rohant, hol tekint. Vladár Jósefné aszszonyságnak hűséges cselédje jó eleve megtudván a rablók érkezését, a tisztelt aszszonyságot elrejtette, Elrejtekezése előtt az egyik szoba közepén álló asztalra néhány száz forintokat számlált ki, mellyeket a rablók magokkal és az ezüst készületeket is elvitték.

Tekintetes Vladárné aszszonyságnak egyik otthon lévő fia a kémény mellé bujt el, s hallá hogy a szobában egyik asztalon talált könyvből valaki olvasott. Végezvén itt is a rablást, prédával terhelve haza tértek. Azonban szükséges itt említenem azt is, hogy midőn Merenyikről Csáklyóra jöttek a zendült nép csoportok, a tót Isépiek innen nem mentek Varanóra, hanem visszatértek Isépbe, s fellázítván az otthon maradtakat is, az uraság épületeit

kirablották, sok ezerekbe került pálinka kazánjait öszve törték, sőt Feketepatak, Mogyoróska és Bisztra helységeit is fellázították és kirablották.

Illy rendel folyt a lázadás Zemplénnek Sárossal határos Sókúti kerületében, melly bizonyosan elterjedt volna a többi még csendességben maradt kerületekben is, ha a segédelemre érkezeit katonaság a bátorságot helyre nem állította volna, sőt már a Görögényei és Homonnai járásokban is felütötte fejét a zendülés, például Kelesét, szinte megtámadni akarták a rablók, de nyugalomra lépett ezeredes fő hadnagy Báró Zalhausen úr czélirányos rendelkezéseket tétetvén s hűséges embereit felfegyverkezletvén, ez által megakadályoztatott a halár széléig jött csoportoknak rablásra való vetemedése. Horaonnára egy félszázad katonaság érkezvén a Galliciai határ széleken felállított katonai őrvonattól, ez ijjeszté el a zendülteket a vérontástól s rablástól, ugyan is, nagy számmal gyűlvén ezek öszve éjjel a városhoz, a kint álló katona örre tüzet adtak, mellyre az két izben vissza tüzelvén, tagvárosban lévő katonák lárma dobolás által öszvesíttetvén a⁹ zendültek elfutamodtak. De nem csak ezen helyeken, hanem másutt a történtek mozgások kisebb nagyobb mértékben s különösen a szolga cselédeknek makacsságát engedetlenséget majd mindenütt, s titkos öszveszólalkozásai-

kat is észre lehetett venni. Azonban méltóságos Fő-Ispán Gróf Majláth Antal ő nagyságának mint a görcs-mirigy tárgyában kirendelt királyi biztosnak bölcs rendelkezéséből több oldalról jövén megyénkbe nagy számú rendes katonaság, ez által határ tétetett a közönséges gyilkolásnak, és rablásoknak. A zendülésnek a katonai erú által való elfojtása hirtelenebben történhetett volna ugyan, de ezt megyénknek rendetlen fekvése akadályoztatta; ugyan is Zemplén 30 mértföldnyi hosszúságu, szélessége néhol egy mértföldnél is csekélyebb, s 6 mértföld legnagyobb szélessége, így a Terebesi zendülés alkalmával tisztelt Királyi Biztos úr által nyomon oda rendelt Benzúr és Vacant ezcredbeli századokat, minekutanná mindenfelől kellemetlen hírek érkeztek, hirtelen s célirányosan ki-indítani nem lehetett, mellyet szerfelett akadályoztatott az is, hogy a mint a nevezett ezerebéli két századok hé érkeztek Terebesre, a görcs-mirigy szerfelett kezdett közötlök dühösködni; különösen a Vacant ezerebéli századból 48an estek görcs-mirigybe első éjjel, és több al-tisztek is elhaltak közöttük. De nem lehetett volna álmétkodni akkor sem, ha nagyobb lett volna a késedelmezés, mert Zemplénben ütven ki először a lázadás, hirtelen nem lehetett a tisztviselőknek magukat tájékozni (orientálni). Sőt ha a dolog tetleges fekvését tekintjük, lehetetlen is volt a

Sókúti kerületben történt véresebb zendüléseket megakadályoztatni. Ugyan is 4dikben azon tájékról jött Terebesre a Vacaut ezeredbeli század, még okkor minden csendességben vala ott, csak az ország szerte divatozó pletykák forgottak a pestises félelmekkel küzdők ajkain, s melly véletlen, melly hirtelenséggel ütött ki Skrovelynek elfogattatása után Zamuton a zendülés mindenki láthatja. Midőn körülállásainknak felvilágosítására ezeket előre bocsátanám a fentebbi öszve vont történeti leírásból kimaradt több nevezetes eseteknek körülállásosabb előterjesztését fogom a következőkben folytatni.

A legborzasztóbb történetek az előadottak szerint Zamuton, Meruyiken és Csáklyón gyakoroltattak. A Zamutóit, Hunyor József úr tulajdon maga beszélé el előttem s ezután írtam le azokat, mellyek itt következni fognak. A Mernyikit Terscsánszky Illés esküdtúr eredeti leírása szerint fogom elő adni, ki a megtámadtás alkalmával jelen vala Mernyiken, a mik pedig az ő elfutása után történtek, hiteles nyomozásokból merítettem, valamint a Csáklyóiakat is. Midőn 5dik Augustusban a szomszéd helységekből Zamuton egybe gyűlt emberek a bíró háznál vallatták Skrovelyt, regeeli 5 órakor kelvén fel Hunyor József úr, s kísétálván az üvegházhoz, észre vette a nagy sokaságot,

mellyhez közelítvén kérdezte tőlök mit cselekednének? erre azt felelék, hogy elfogták a mérget hintő fiút; ki ezen feleletet adá, még a következőket is monda „jó úr volt kend eddig, de most ugyan befizetett a povocskákkal. Ekkor értesíteni akarta a csoportot, de nem boldogulhatván tőlök elfordult s a kastély felé ment. A sokaság közzül valaki utánna kiáltozott mondván fogjátok el, ő is méregétető s hozzátok ide a másikhoz (Skrovelyt értvén a másik alatt.) Haza érkeztvén, azonnal bé ment méltóságos Klobusiczky József úrhoz, s elő adván a látottakat s hallottakat unszolta, hogy Zaimitóról mennének el. Mellyre ő nagysága felelvén, én jobbágyaimnak jóltévő urok vagyok, nem hiszem, hogy ellenem rablásra vetemedjenek, s otthon maradtak. *)

Mint már fellyebb is említettett délután 2 órakor a bíró házánál tanyázó pór nép a kastélyra rohant s elébb a kertészt s szakácsot levervén a kastély ablakait s ajtait törte bé, s az ott lévő urakat ütötték verték. Először

- *) Klobusiczky ő nagyságát jobbágyai igen szerették, különösen azon kegyes adakozásaiért, mellyel a szegények iránt szokott viseltetni. Egy ifjú gazda sem vala, kit gazdasága kezdetében meg nem ajándékozott, így bánt azokkal is, kiknek szerencsétlenségből marhájuk elesett, vagy egyéb kárt szenvedtek. Minden, ki közelebbről isméretes a tisztelt úrral s körülállásaival, bizonyítja jelen állításaimat.

a tisztartót vitték a bíró házhoz, utánna Hunyor Jósefet és Mikovinyi Lászlót, kik szörnyűképen verették. A tisztartó csak hamar meghalt sebeiben, Mikovinyi úr pedig ájultan feküdt a földön s azt hitték róla a parasztok, hogy szinte meghall. Hunyor urat folyvást kínozták s vallatták, hogy mondana meg, kik légyenek még a méreg etetőik, s nagy becsületére válik, hogy a legborzasztóbb kínokkal sem valának képesek belőle hamis vallomást kicsikarni. Mindég azt felelé kezetekben vagyok megölhetek, de sem magamat, sem mást hazugsággal terhelni nem akarok.

Méltóságos Klobusiczky úr azon szobában maradt, mellyben megtámadtatott, a kanapéra egy Rudlyói paraszt ült mellé, ki sok méltatlanságokat követett el véle, de később ez is a többiek után indulván rabolni, ő nagysága maga maradt, s használni akarván az alkalmat a kertek alján Vehécz felé sietett, de három Rudlyói paraszttal öszve találkozáván elfogatlott s a bíró házhoz vitetett, hol már tisztartóját vérében heverve halva találta. A csoport nem viseltetett ezen méltóság iránt sem irgalommal, hanem karjait s egyéb testét ütötte, melly alkalommal veszedelemben látván életét esekedve kérte a gyilkosokat, hogy életének kedvezzenek. Ekkor a sokaság közzül valaki azt kiáltván; ne báncsátok az urat, ő Ujhelybe

nem szokott járni,*) a így nem is tud a mérgezésről, a Fiskális jár oda, ő abban a gazda.

Megszűntek ekkor verni a tisztelt méltóságot, s Hunyor felé fordultak, s ismét őtet ütötték. Klubusiczky Ő nagysága körül kevés ember maradt ekkor, s a történeten szánakozó bíró legény fia Máté János bevezette a kamara ba, mellyből kijárás lévén a kertbe, azon kiszöktette s a Vehéczi útra vezette.**) Itt egy béredével találkozott a tisztelt uraság történetből, kinek megparancsolván hogy bálás lovát hozná utánna, ez azt teljesítette, s nem sokára harmad magával Vehéczre megérkezett, hol az ott lakó számos uraságoknak tudokra adván mi történt Zamutón, ezek felfegyverkeztek s öszvesítvén magokat megmenekedtek a szerentsétlenségtől Klubusiczky urat pedig azonnal Szalbúrba küldöttek, ki onnan Terebesre menvén biztos menedéket talált.

Mikovinyi urat holtnak gondolván a zendültek bíró udvarán hagyták, de éjjel magához jövéen egy Prochnavi Mátyás nevű ember által, kinek felesége is segítségül szolgált, már nap reggel az Eperjesi útra vezettetett, s nagy bajjal az erdőben lakó királyi erdőmesterhez

*) Klubusiczky József ő nagysága a nevezett jobbágyát minden szolgálatoktól örökre felszabadította.

***) A Sókúti kerület zendültjeire is divatozott azon hír, hogy Újhelyben a gyűlésben határozatott el a méreggel való etetés.

Beiz Józsefhez érkezeit. Ide szökött a megöletelt tisztartónak felesége is egy paraszt asszony által vezettetvén.

Hunyor urat setét estvéig folyvást kínoztván a dühödt nép, végre egy paraszt házba vitte, hat embert rendelvén mellé őrizetül, de ez nap befejezésül egy meszsely pálinkába négy adat vizmut porokat itattak meg véle. Estve a vidékiek elmentek, mint már fellyebb előadtam, s a helybeliek is haza takarodtak, reggel pedig Sókútra, Csáklyóra s a t. mentek rabolni, 6dik Atigustushan egész nap békével vala fogságában azon változtatással, hogy az uraság együgyű kályhafűtője is elfogattatott méregétető gyanánt ki öszve kínoztatván haja mind kitepetett és Hunyor úrhoz költetett. Ezen ember később elszökött, mivel az örök megrészedtek, mellyel Hunyor úr is tehetett volna, do sebei miatt nem mozdulhatott.

Hatodik Augustusban estve többen jöttek haza részeden azok közül, kik Csáklyón, s Varanón rablottak, ezek Hunyor urat a házból ez útszára hurczolták, kaputrokját s ingét lehúzták és iszonyúan, korbácsolták és kardlapozták, s kövekkel hajingálták. Ekkor kérte, kínozóit, hogy öljék meg, mellyre egy Visnyoszki nevű paraszt mondván: ezt nem legyük, azt nem érdemled, hanem többet, tudd meg, holnap elevenen fogunk eltemetni, s intette a többieket is, hogy a fejét ne üssék

Egy másik paraszt ekkor ismét azt kérdezték kik legyenek még méreg etető; mellyre bámulásra méltó álhatatossággal felelvén, hogy senkit sem tudna illet, ezen veszett arra ítéle, hogy elébb ötven korbácsokat ütvén reá, azután ágyéka vágattasson ki; azonban azt nem tették, s a Visnyovszky ítéletét hagyták helybe. Béesteledvén Hunyor urat mezítelen egy az útsza közepén álló oszlophoz kötötték s két őrt állítanak hozzá. Éjszaka kérvén a strázsat, hogy köteleit eresztenék meg, az eggyik a helyett azt karjaira jobban reá szorította, később pedig ivó vizet kérvén, a másik e helyett egy kupa vízzel végig öntötte.

7dik Augustusban jókor reggel nagy esedezései meghalgattak, s dagadt karjairól a kötél leoldatott, de dereka az oszlophoz kötött egy lánczal, s ekkor egy durva ing is adatott reá. Nyolca óra tájba hat Zamutói parasztok jöttek hozzá, kik 7dik Augustusban kegyetlenkedtek rajta, s kapát is hoztak magokkal, és fenyegettetett, hogy ha nem megyen magának sírt ásni, azonnal agyon üttetik, mellyre midőn épen felelné hogy készebb meghalni, mint szavokat fogadja, a pálinkaház felől (mely egy fertály órányira esik a falutól), egy legény jött feléjük kiáltozva, s hívta a kegyetlenkedő parasztokat, hogy mennének pecsenyézni, mert az uraság néhány sertéseit levágván ottan sütik. Ekkor mondván ezek

Hunyor úrnak; „úgy is vasárnap van, délután illik temetni, majd végre hajtjuk veled azt, mit most elmulattunk s elmentek. Ezek után egy öreg aszszony tejes kását hozott Hunyornak mellyből különösen azért vágyódott enni, mivel szörnyű hascsikarásokat szenvedett a bevett vizmut poroktól, s gondolta hogy a tejes étel enyhíteni fogja fájdalmait. A strázsákat evés közben kérte, hogy eresztenék be legalább a házba míg jóllakik; mellyet azok teljesítettek. Alig telepedett le roncsolt testével az ultszán a gyermekek sikoltozni kezdettek s kiabáltak: itt vannak a katonák, s ugyan ezt sikoltozván egy vén aszszony is, ezen hangok értelme új életre gerjesztette a mártírt csüggedéseiből. Alig teltek el néhány pillantatok tíz gyalog katona és egy káplár betoppantak a házba, kiket Báró Eklopstein kérésére De dinszky kapitány úr küldött Zamutóra Eperjesről, megtudván a tisztelt Báró Mikovinyi ügyvédtől a Zamutói szerencsétlenséget

Hunyor úr a katonákat a kastélyba vezette, s a még ott találtató eledelekkel és italokkal vendégelte. Szerfeletti fájdalmi miatt nem ehetett, hanem ki ment magában a kastély előtt folyó patakhoz tüzes sebeit mosogatni. Ekkor hozaá ugorván két Zamutói parasztonk Oczilka György, és Visnyovszki János megfogták s fejét kővel hatszor megütötték azon szándékból hogy őtet megölvén a által

ki-irtják benne a legjobb tanút, ki ellenök valhatna. Verés közben mondvák, mi nekünk 10 katona, megöljük a katonákat is. Jaj szóra fakadván Hunyor úr, erre három katona a kastélyból kifutott, és Oczilkát megtámadták (Visnjovszki elszökött) s verni kezdték, ő az egyik katonának fegyveréről bagnetjét lerántván azzal fejbe szúrta, s tetemes sebet ejtett rajta, de a másik két katona a földre verte, s mivel azt hitték hogy meghalt, az útszán hagyták, magok pedig a kastélyba mentek. Oczilka nem sokára magához jött, és haza ment. Illy körülmények közt gondolván, hogy élete a csekély katonai segedelem érkezése által sem tétetett biztosságba, három katonákkal olly szándékkal indult ki Sáros Vármegye felé, hogy ott biztos révpartra juthasson. Gyalog nem mehetvén lóra tétette magát két felőlről tartatván a katonák által 5 két katonát pedig Terebes felé küldött Rlubusiczky ő nagysága után olly utasítással, hogy mindenütt quartclyt rendeljenek a falukban, és kenyér süttetést parancsoljanak a bírának, a nagyszámmal érkező katonaság részére. Ezen fortély több helyeken hátra tartóztatta a zendülés kiütését; nevezetesen Szacsurban, S zécspolyánkán, hol szinle hozzá akartak az uraságok ostromlásához fogni.

Nchány órai keserves lovaglás után estve Beiz József királyi erdőmesterhez érkeztek, s

mivel háza népe a cholerától félt, egy szobát mutattak ugyan részére«, de senki sem közelített hozzá, a véle jött három katona pedig az erdőmester házától távolabb fekvő néhány paraszt házakhoz küldetett éjszakára. Alig feküdt le sebekkel rakott s oszvedagadt testtel Hunyor a szalmára, azonnal bé jött hozzá az erdőmester kocsisa azon kedvetlen üzenettel, hogy minden szentekre kéri az erdőmester, menjen el a házától, mert a szomszéd házak lakosi azt izenték neki, hogy ha el nem utasítja magától, mindjárt reá ülnek. Hijjába vala minden ellenkérése, a kocsis olly sürgetve unszolta, hogy végre fel emeltelvén magát, ki ment, s a részire nyergelt lóra nagy nehezen feltolta a kocsis, a nélkül hogy a katonákat engedték volna előhívni, kiindult véle és setét éjjel az erdőségbe vezette, két hegyek közöli egy völgyben letette, ígérven hogy reggel a lovat ismét kihozza, s a katonákat is hozzá vezeti. Egy kis kurta bundába töltötte az éjjelt Hunyor, több ízben akart felkelni, de tetemeit nem bírta, s reszketve várta a jövendőt, mert nem csak a helynek ismeretlen volta nyughatatlanná: hanem a vad állatokkal bővölködő erdőség állapotjának meggondolása is borzasztó gondolatokat ébreszlett elméjében, sőt kételkedett a felől is, váljon reá akadhatnak e más nap. Már jól megvirradt, a jóltevő nap sugarai mele-

gében kezdetlek sütni, még sem érkeztek a katonák s a kocsis, s így a sebeknek nevedő fájdalmához az éhel halás félelmei is párosodak. Mondja Hunyor úr, hogy minden rendkívüli fájdalmi között ezek csüggeszték el legjobban, s ezek valának három napi szénvédesei között a legérzékenyebbek. Annál nagyobb örömeire vált tehát az elhagyatottnak a kocsis és katonák megjelenése reggeli nyolcz óra tájba, kik őtet a lóra ismét felültetvén Zamutó felé vissza vitték. Ekkor már a sebek szerfelett elmérgesedtek, s a lónak minden lépését sebeinek szúró fájdalmi követték. Nehány órai lassú lovaglás után az erdő szélén lévő Zamutói korcsmához érkeztek, hol megkérdezhén s tudván, hogy a Zamutón hagyott néhány katonákat meg nem ölték, és hogy a pálinka házban tartózkodnak, oda siettek, hol Hunyor úr szinte sebeiben elhalva egy vetett puha ágyba fektelett. Ezen nap, az az 8dik Augustusban délelőtt Terebesről egy század gyalogság és 40 lovas katonaság érkezett Zamutóra a zendültek s gyilkosok fogdosása végett, kik által a csend helyre állíttatott. 10dikben Hunyor úr Szacsúrba vitetett, onnan pedig Homonnára szüleihez s négy holnapokig tartó orvoslás által, viszontagságairól örökre nevezetessé lett életét alig lehetett megtartani. Álhatatossága s caractere, mellyek szerint kínoztatása alkalmával sem magát, sem má-

okát vádoló hamis vallomásra nem vétethetett, nem csak csudálkozást, de köz tiszteletet érdemel

Említé Hunyor úr azt is, hogy 5dikben a zendülés kiütése alkalmával, sem Klobusiczky ő nagyságát, sem Mikovinyit, sem ő tet magát a Zamutóiak nem ütötték verték, hanem csak a szomszéd helységek, különösen Rudlyó helysége lakosai, de a tisztartót ütötték.

Következik immár a Mernyiki sokkal borzasztóbb történetnek előterjesztése, mint azt fenntebb is tisztelt Tersesánszky Illyés úr elő adta.

A Sókúti kerületben a görcs - mirigy tárgyát illető dolgoknak kormányzása egy küldöttségre vala bízva, mellynek előlülője tekintetes Sulyovszky József úr vala, kihez a járásbeli fő szolgabíró tekintetes Reviczky János úr vala rendelve esküdt társával Terscsánszky illés úrral, s több más táblabírák is, de ezek magokat biztosabb városokba húzták hátra, *sigy* csak a nevezettek valának jelen a kerületien. Történt, hogy Mernyiken 4dikben a parasztok Kovács seborvost, ki a Lutheránus papnál tartózkodott, ki akarák üzni a helységből, de közben vetvén magát a tisztelendő, a parasztok széjjel oszlottak. Ezen környülállás miatt Sulyovszky József úr tisztelt járásbeli fő szolgabíró urat esküdt társával egygyütt Csáklyóról Mernyikre hívta, melly falu a tisztelt úr bir-

toka való. Megérkezvén Mernyikre 5dik Augtusban a divatozó pletykákról, s a köznép tüzeskedéseiről folytattak a beszélgetések. Estve elvacsorálván, mind Sulyovszky, mind Terstyánszky urak javallottak, hogy a cselédek felfegyverkeztetvén bent hálássák az úri ház pitvaraiban. Azonban a többször tisztelt fő szolgabíró úr olly annyira félt a görcs-mirigytől, hogy ebben meg nem nyugodott, állítván, hogy a cselédek könnyen elragaszthatnák azt ő reájok is, sőt lefekvése alkalmával nem hívének esküdtjének, gyertyával is megvizsgálta a pitvarokat, hogy titkon nem hálatsanak e bent a cselédek. Lefeküdvén az éjszaka csendesen múlt el; azonban reggel 4 órakor a tót Isépből, s tót Jesztrebből érkezett, s a faluban is felkölt zendültek számos csoportjainak lármáját lehetett észre venni. Legelsőben is Reviczky fő szolgabíró úr ébredt fel, ki a többieket is fel-lármázta. Sulyovszky úr készen lévő számos fegyvereit rakta rendbe az asztalra, az alatt pedig a zendültek a kertben lévő méhesben alvó cselédeknek lepték meg, s azokat leverték, melly meglévén a ház ostromlásához fogtak. Minden ablakon zápor módjára hullottak a kövek. Fegyveres kézzel várta Sulyovszky és Terscsánszky úr a lázadlakat, de Reviczky lövő bíró mindég ellenzette a lövést, sőt a kirakott fegyvereket eldugta. A folyosó ajtaja már nagyobbára betöretett,

mellynek ellenében állott Sulyovszky Torscsánszkival. Mind a mellett is, hogy az ostromlókra czéloztak, vakmerően törték az ajtót, különösen egy, igen nagy tűzzel dolgozott annak sarokbúl való kivetésén, kit célba vétén Sulyovszky úr, puskáját a tisztelt szolga-bíró úr mindég félre rángatta, kit végre el-lökvén magától Sulyovszky úr a vakmerőt melybe lövén földre terítette. A lövésre meg-rémült a nép, s hátra vonult, de egy ember a tornác szögletében húzván meg magát egy rövid karót olly ügyesen hajítá a betört abla-kon által Terscsánszky úrra, hogy hegyével nagy sebet ejte czombján, ki eljajdulván mon-dá Sulyovszkiuk, hogy a szögletben rejtezett ember keresztül szúrta a lábát, ezt az abla-kon állal meglátván Sulyovszky úr, azonnal célba vette s agyon lötte. Míg ezek így tör-téntek, a másik oldal felől szörnyen ostromoltatott a ház, hová Terscsánszky úr sietett töltött fegyverrel; azonban elébb egy töltött két csövüt látván egy szegletben, azt felvette, és Sulyovszky úr kezébe adta. Ekkor Sulyovszky úra azt mondotta: „oda vagyunk uram öcsém, már megölnek bennünket, igen sokan vannak, futnunk kell. Melly szavak után Terscsánszky úr a ház ostromoltatott oldalába ment, hol irányozván a hajigálókra, azok tovább futottak. Viszsa tér-vén ismét a folyosóra, hol Sulyovszky urat hagyta, őtet ott többé nem találta, Reviczky

úr pedig, a kitört ajtón a tornácza menván, ottan járt fel s alá egy kis csupasz kardal, kiabálván: én a ti szolgabírátok vagyok, hogy merészeltek reánk rontan, s kérdezvén tőlle Terscsánszky, hová ment légyen Sulyovszky úr, azt felelé, hogy elszaladt. Ekkor Terscsánszky úr is eltökéllé futás által való szabadulását próbálni, s midőn a háznak egyik ajtaján ki szaladt volna, ott egy lesben álló ember karóval mellét keresztül csapta, ki azonban puskát látván Terscsánszky úrnál, félrevonta magát. Az udvar kaputskájából való kiléptekor ismét egy másik parasztul találkozott, ki mint kerülő szolgálta a Mernyiki uraságot, ez nem viseltetett Terscsánszky úr iránt ellenséges indulattal, sőt utat mutatott, merre szökhethet el legjobban. Illy körülmények közt, a mint ágyából felugrott mezítláb, öltözetlen, egy két csövűvel, egy mély vízmosta árkon a hegyekre kapott fel, hol három utánna eredt lovasok utól érték. A legkisebbik mint egy 14 esztendős gyerek, szörnyen tüzelte a nagyobbakat, hogy támadnák meg őtet; de a két csövűt nekiek fordítván, az üldözéstől megszüntek, és módja vala Terscsánszky úrnak magát az erdőben elrejteni. — Szükséges immár arról szóllani, mi történt a Mernyiken maradtakkal,

A tiszti nyomozásokból az világosodott jól, hogy Sulyovszky úr egy ablakon ki-ugor-

ván az Istálló felé ment, hol egy Hamza Lajos nevű jobbágy emberével találkozott, kit a katonaságból kiváltott, és igen sok jótéteményekkel halmozott egykor; szóval kedvence vala. Ezen ember elolt letérdepelt, s esedezett hogy mentse meg életét, de ő e helyett nagy dühösséggel neki ugorván, némellyek szerint a Sulyovszky úr kezéből kivett puskával, mások szerint pedig, egy karóval elébb Sulyovszky úrnak e szavakat mondván, én most nem vagyok Hamza, hanem Kurucz! őtet főbe ütötte, az oda tóduló többi lázadtak pedig agyon verték. Ezek után a házba rohantak bé, hol Reviczky fő bírón kívül vala Dráveczky József, több faluk nótáriusa, Hirhorczelné aszszonyság testvérjével, és Sulyovszky úrnak természetes leánya, itt valának még az uraság kasznárja feleségével együtt, Jés egy szobaleány. Ezen utolsó egy ágy alá bújt, s minden történetet jól látott. Legelsőben Reviczky úrra rohantak, ki letérdepelve nagy jajgatással kért kegyelmet, de a dühödtek agyba főbe vervén, a szerencsétlen szörnyű rikoltással végezte életét; ezután a nótárius Dráveczky veretett agyon. A fent nevezett aszszonyok öszve - ölelközve és sírva találtattak, s a vértszomjúzók által csak hamar kivégeztettek. Nem védték a ritka szépségű 15 esztendőös leánkát sem bájoló kellemei, ki magát egy szögletben vonva rémült kábultságban találtatott. Két fiatal tót Jesztrebi pa-

rasztok, Metlyár János, ki 22 esztendő, és Trada György, ki 18 esztendő vala, elő ránták az ijedség miatt elalélt ritka szépségű leányt, s elébb Trada pipaszárát ágyékába szurkálván kínoztá, azután pedig Metlyár kését elő vévén gyenge emlőit kezdte lassankint nyiszolni, kedvtelve mondván: ugyan derék kisaszszony vagy. Ezen fene vad, egyík meljét egészen levágván az ártatlan leányzónak a másikat kéisével felhasogatta, végre pedig egy karót vévén elő, azt ágyékába olly erővel szúrta hé, hogy annak hegye véknyán ütődött ki. A szobaleány vallomása szerint még ekkor is élt a leányka, s helyéről felkelvén a vérrel elöntött szobának egyik szögletébe húzódott, hol kevés idő múlva lelkét kiadta. A kasznár a ház tetejére mászott fel, ki onnan olly ígérettel csalalván, hogy életének megkegyelmeznek le jött, de azonnal agyon veretett; felesége egy kemenzébe rejtezett, de megtaláltatott s szinte agyon veretett. Kiölvén a nevezett nyolcz személyeket a rabláshoz fogtak, melly alkalommal egy paraszt a szobaleányt az ágy alatt észre vette, s hajánál fogva olly szándékkal húzta ki, hogy agyon üti. Azonban a leány öszve-szedvén magát, igen érzékenyen kérte a dühödtet, hogy kegyelmezne meg neki, s említvén, hogy ő is csak paraszt ember gyermeke, s hogy ő sokszor adott nekie pálinkát, megesett szíve rajta, életben hagyá, s monda a többieknek

is, hogy kegyelmezzenek meg néki. A házat kirabolván, az agyon veretteket az udvarra voncozták, s befogatván egy szekérbe s arra felrakván mind a nyolcz személyt, azon sír-gödörökbe hányták, mellyek a görcs - mirigyben elhalok részére előre ásattak.

A Mernyiki Lutheránus prédikátor észrevévén a vérengzést, kertjén kiszaladt és Csicsoka helysége felé sietett, de a minden felől csoportozó nép üzőbe vette. Ő fegyverét kisütötte a gyilkosokra s közülök néhányat megsebesített, de ennek sem vala sikere, mert a falu végénél utól érven néhány Kornaroczi parasztok, ezek által egy iüzfa alatt agyon veretett, s szinte a többiekhez takarítottatott.

Előadásim rendje hozza magával hogy szóljak a felől is mi történt később, s miként szabadult meg Terstsánszky Illyés úr? Ezt annyival inkább gondolom elmellőzhetetlennek; mivel a dolog magában is érdekes, de egyszersmind Megyénk legszélső helységében és a Bisztrán történt lázadásoknak miről a is egy be függésben vagyon a Terstsánszky úr eseteivel.

Mihelyest Mernyiken az öldöklés s rablás elvégeztetett Hamza Lajos 100 Rforintokat tett jutalomul Terstsánszky úr fejére, s számos csoportok indultak ki elfogása végett; azonban olly ügyesen rejtezett az erdőkben, hogy reá nem akadhattak, s ő a hegyeken keresztül útját Bisztra felé folytatta hol aggkorú édes

annya, felesége, s gyermekei valának. Dél-
 után közelítvén Bisztrához, az erdőkben több
 felőiről szalongo lázadtakat vett észre, s mi-
 vel puskájáról a gyújtófedeleket (kapszulákat)
 a gazokban való bujkálásakor elvesztette, s
 lőszer nélkül vala, puskáját a földbe ka-
 parván, magát bolondnak lettette s danolgatva
 virágokat szedegetett, s a véle öszve találko-
 zóknak nevetve mutogatta. Ezen tettetése meg-
 menté a megtámadtatástól, s bésetétedvén rej-
 tett utakon Bisztrára érkeze, hol több hűséges
 cselédeivel találkoza, ezektől tudta meg hogy
 az nap a Bisztrai uraságok kiraboltattak neve
 aetesen Hevesy István úr majd halálig verette-
 tett, s az úri házakban minden eszközök öszve
 zúzattak; ekkor tudta meg azt is, i hogy 62 esz-
 tendős öreg édes annya feleségével s egy két
 esztendős másik 10 holnapos gyermekeivel s a
 dajkával a közellévő s már Sáros Vármegyé-
 hez tartozó sűrű erdőségbe rejtezett. Hív cse-
 lédjei teliát mindenekről tudósítván eg3 szer-
 smind tanáeslották hogy ha éleiét kívánja meg-
 menteni fusson, mert udvarában most is öröket
 rendelt a fellázadt dühös nép. De különösebb
 figyelmet érdemel a tisztelt úrnak gazdája
 Minár Mihály, ez t. i. egy ollót hozván ki, ve-
 szedelembe lévő urának bajuszát elnyírta hogy
 ezáltal rendes ábrázati formájából kivegye, s
 paraszt ruhába öltöztette, s a veszedelme
 helységből elébb egy csűrben bujtatván el, ki-

vezette, Remenye helysége felé utasítván eszközölni kívánta azt, hogy Eperjesre érkezhessen. Az éjjelt bujkálásokkal töltvén, reggel egy 12 esztendőes Leskó András nevű tót fiúval találkozott, ki megismervén azt, hogy Tersánszky úr nem közönséges ember, s csak álöltözet vagyon rajta s szerencsétlen, őtet megszánta, s bemenvén a faluba, el nem árulta, hanem titkon földi almát hozott éhségének enyhítése végett. Elváltván a jószívű gyermektől Eperjes felé folytató útját, s nem sokára négy Remenyei paraszttal találkozáék kik közül egyik káromlással támadván meg azt mondta te néked nyírott fejed van szökevény úrnak kell lenned kiket mi öldösünk, de elmésen szökött katonának állítván magát a szerencsétlen bujdosó, támadói által eleresztetett. Grozin nevű praediumon menvén keresztül egy paraszt vasvillával akarta keresztül szúrni, kitől szinte megmenekedvén Pálvágásra ment, hol szökött katonának adván ki magát elfogattatott és Eperjesre kísértetett, hol a kis gyűlésben álruhájában megjelenvén s a Zempléni történeteket előadván ez által a Sáros Vármegyei Rendekben nem csak szánakozást indított maga iránt, de nagy ébresztő okot nyújtott arra is, hogy a Sárosban történhető lázadásnak elfojtására sikeres lépéseket tegyenek. A tisztelt úr részszerint az ijedség, részszerint a sok gyaloglás miatt elerőtelenedett; nevezetesen lábai egészen kise-

besedlek, mert Mernyktől Bisztráig mezítelen lábbal vala; azonban azon kegyes segedelem s figyelem, mellyel minta Ts. első Al-Ispány Szinyey László úr viseltetett lehetőképen enyhíté fájdalmait. Terstsánszky úrnak édes anyja s hitvесе két napokig rejtezenek az erdőkbe, de nem lévén mit enniök kissebb gyermekök, az azelőtt bővségben élő édes, és nagy anyja szemeláttára, éhen hala meg, mert nem csak az éhség, de a nagy ijedtség s félelem is, elbágyaszták az anyai emlékek édes táplálatát. Fentebb érintettem már, hogy a Zamutóról indult zendült nép Mernyik felé indulván onnan vissza tért, és Csicsókán, Csákijón s Varanón Majoróczkán rablásokat és öldökléseket követtek el: de különösebben is szükséges előadni a nevezetesebb eseteket, nevezetesen a Csáklyóit melly még eddig körülállásosan nem vala előterjesztve.

Tudjuk az előadottakból, hogy Csáklyón a Sókul és Mernyik felől jött két rabló csoport egyesült, s miként gyakorlottá a borzasztó rablást és gyilkosságot itt következik.

A Zamutói Rudlyói Sókúti Agyagosi s a t. zendülteket Visnyowsky, Knoblauchi, Mekipiroch, Oszlroha Mihály és Pál vezérlelték, a Mernyikről érkezteket Hamza Lajos. Borzasztó lármával s lövöldözésekkel rohanván bé Csáklyón Mságos özvegy Báró Meskóné udvarába, a tisztelt asszonyságnak veje Ts. Szegy Imre

úr a lármára kiszaladt a pitvar ajtóba hol némellyek szerint ijedtében elájult, mások előadása szerint pedig leüt lelvén félholtan terűit él a folyosón. A lázadtak berohanván a Báróné szobáiba első gondjok válla kérdezni hol a pénz, mellyel a Báróné elő mulatván egymás ellen törve rablották azt a zendültek, a többi pedig a házi eszközök öszvetöréseivel rablásával foglalatoskodott. Ezen alkalommal a Báróné leányával együtt a majórházhoz futá hol a boglyák közé rejtezett, majd pedig a kukoricza közé. Csáklyón hagyta a Mernyiken megöletett Reviczky János Fő Szolgabíró egy kis fijatskáját is egy felvigyázó kis leánnyal, ezen leányka ügyessége állal megszabadult az ártatlan, mert a Bárónéhoz menvén bujkálások által kikerülték a dühösködöket.

Megelégedvén a dühös nép egy kevésse a rablással Szegy úrnak kínzásához fogott, kit holtnak vélt elterültében egy Czigány legény egy nagy korbáccsal hason ütvén, a szerencsétlen ájultából felébredt, s egy szörnyű rikollá st ejtvén, mellyen gyilkosai is elálmétkodtak, futásnak eredt. Minden oldalról ezen szavak hallatván üsdd lödd, egyik utánna lőtt a karját találta. Ezekulán elfogatván a házba vitetett s szerfelett kínoztatott, nevezetesen az házban öszvetört üveg és cserép darabokon hemperget lelett. A lázadt nép ivással s rablással foglalatoskodott ismét, azonban Osztroha

Mihály gondolván hogy a szerencsétlennek dugaszban még sok pénze lehet, tettetett szívbeli lágyulást mutatott a fél holt iránt, s mondván hogy őtet megszabadítani kívánja s ezen biztatásra lankadó ereje feléledt s ezen fenévaddal a mező felé ment. Útközben Osztroha mindég motozta s megtudván hol lehetne még valami pénzt találni a szerencsétlent a kastélytól távolabb a földi alma buja növései közé rejtette de a kastély körül szalongó részeg lázadtaknak ugyan akkor kalapjával intett hogy jönnének oda ütni s ölni Szegy urat. Dühössen futván a lázadtak a szerencsétlen felé ez öszveszedvén erejét rejtek helyéből kiugrott s futásnak eredt. Ekkor ismét egy lövést kapott, de általa halálosan nem sebesített meg, s utóléretvén verések közt a kastély felé vonczoltattott, hol a földön elterülve hagyatott közel a cseléd házak mellett. Kínzói ismét rabolni s dorbézolni mentek. Ez alatt némelly hűséges cselédei általa házba vitetett hol magához jövén a jelenlévők előtt végrendelést tett. Nem sokára itt is reá akadtak a dühödtek s kivonczolván, huzamosabb kínoztatások után főbe lövetett.

Csáklyón a fent írtakat követvén el, Varanó felé indullak, de többen meglévén terhelve drágaságokkal kiindulni nem akartak. Ekkor a vezérek közül többen közikbe lőttek az ellentállóknak, és sokat megsebesítenek. De mégrablás közben is az osz-

tályon öszveveszvéu néhányan agyon veretlek*). 8dik Augustusban megjelent a nagy számú rendes katonaság, s elfojtá a zendülést; de ennek megérkezése előtt a Báróné leányával s a szerencsétlenül kivégezett Reviczky János volt Fő Szolgabíró ár kis fíjával egy különös vitéz tett által szabadíttatott meg, melly itt következik.

Említettem feljebb a Terebesi történetek leírásában, hogy Mságos Kandó Gábor Óbester úrnak segítségére 3ik Augustusban Brány nevű Fridrich Wilhelm ezerebéli huszár kadétot küldetik öt huszárokkal segítségül, ezen ifjú vitéz 7dik augustusig folyvást Migliszen mulattott, s ekkor bizonyos pensionatus tiszt dolgában Abrahamy Fel Hadnagy úr által Hrabóezra küldetett egy közkatonával. Épen akkor dühösködött Varanó vidékén legerősebben a lázadás, s egy segedelmet kereső szolgája Gróf Forgácsné ő Nságának meghalván azt, hogy

*) A Csáklyói gyilkosság és rablás alkalmával Ts. Nemty Gáborné asszonyság is jelen vala a kastélyban leányával, ki betegen feküdt egy oldal szobába. Knoblauch nevű rabló ide is betört, de a beteg leányzón megilletődvén nem követett vélek semmi rosszat, sőt leülvén az ágy mellé szánakozott rajta, hogy ő is a divatozó nyavalyába kínlódik, s megsimogatván a beteget, parancsolá a többieknek hogy kíméléssel visel tessenek iránta.

Hrabóczm katonák vágynak oda sietett, hol sok katona helyett csak Brányi kadét urat találá Sekovszky nevű köz vitézzel mindazonáltal annyira rimánkodott ezen ember a tisztek kadét úrnak, hogy véle Varanóra elindult Útjokban több helyeken akadtak rabló csoportokra, de mindenütt szerencsésen keresztül vágták magokat, s Varanón a többször tisztelt Grófnénál megjelentek. Itten arra kéretvén a Grófné által, hogy Kasznárját szabadtanák meg, kit kevéssel az előtt hurczollak cl a zecdültek, a két vitézek fáradt lovaik helyett a Grófné lovai közül nyergelvén más kettőt, utánok eredtek a zendülteknek a utól érvén őket tüzes ellent állással fogadtattak, de közülök többeket lövén agyon a Kadét úr, a közember pedig kardjával sokakat halálosan vagdolván meg, a Kasznárt megszabadíták s a Grófnéhoz vitték*). Ezen kérését szerencsésen hajtván végre a Grófnénak, ismét arra kérte a többször tisztelt két vitézt, hogy mennének szomszéd Csáklyó helységébe, hol Báró Meskóné ő Nsága hozzá tartozóival nagy vesze-

*) Midőn Brányi Kadét úr Migliszról elindult, kardnál több fegy Tért nem vitt magával, azonban a gondos házi asszonyság az Óbesterré, egy pár pisztolyt, s jó csomó töltést adott által az induló fiatal vitéznek, gondolván s tán előérzete levén, hogy olly háborgós időben bátorságosabb éles töltéssel mint a nélkül útnak indulni.

delemben vagyon, Nem valának restek a vitézek s azonnal elindulának.

Csemernye és Csáklyó helységekben több helyeken vasvillákkal s fejszékkel fegyverkezelt parasztok állották útjokat, kik közé elszánt bátorsággal ugratván, többeket földre terítettek, s rajtok keresztül törvén a tisztelt Báróné kastélyához érkeztek. A Bárónét hozzá tartozóival a majorban találták elrejtve. Illy körülmények közt egy kocsiba befogatván arra a szerencsétlenek felültek s kiindultak Varanó felé. Csáklyón egy nagy csoport fegyveres paraszt útjokat állotta, és fejszékkel hajigáltak a kocsi után, s vasvillákkal szurkáltak feléjük. A legnagyobb vakmerőséggel ugratott a két vitéz a lázadtak sűrű csoportjai közé, s rész szerint a nállok lévő két pisztollyal, rész szerint karddal többeket földre ter/tének; de egy szerencsétlenség különösen borzasztóvá tette e jelenést t. i. Sekovszki közvitéznek nyereg hevedere elszakadván, nyergestől együtt leesett lováról. A lázadtak örvendettek e történetnek, s tüzesebben kezdenek feléjük tartani. Ekkor Brányi kadét úr mind a két pisztolyt által odván Sekóvszkinak hogy magát jobban védelmezhesse, maga az elszaladt ló után iramodott, mellyet csak hamar elfogván, s a nyeret lehetőképen megigazítván lóra ültek, s Varanó ielé siettek. Csemernyén ismét fegyveres ellentálló csoportokra találtak, de ezeket is szét-

ugratván, a kocsit, s a benne lévőket szerencsésen keresztül vitték a falun. Csemernye és Varanó között újjabban zendült nép csoportokra bukkantak, melyeken szinte áttörték magokat. Egy a nép közül Brányi kadét úrra reá lőtt, de sértetlenül, melyet észrevévén a vitéz hozzá ugratott a gyilkoshoz, agyon lőtte. Több veszéllyel nem szállottak szembe Varanóig, s a szerfelett sok viszontagságokat szenvedett Asszonyságok, a különös időponthoz alkalmazott érzeményekbe mérülének öszvejövetelekkor. Ezen történetek után Varanon is helyre állíttatott a biztosság, a nagy számmal érkezett rendes katonaság állal.

Még egy nevezetes gonoszság követtetett el Varanó vidékén, melyről eddig semmi említést sem tévék, melly azonban ezen kis munkám egészéhez tartozik s íme következik:

Elterjedvén Varanó vidékén a lázadás híre, Mihalkó helységében a tisztartó magát biztosságban nem gondolta lenni, s életének megmentése tekintetéből a faluból titkon a mezőségben kint lévő juhászhoz ment, kinek a szomorú körülállásokat, s a maga félelmeit előadván kérte őtet, hogy adna nekie menedéket. Mindent ígért a gonosz, s elvacsorálván gúnyhójában ágyat vetett a tisztartónak, ki a legnagyobb biztosságban vélvén magát lefeküdt és elaludt. Felébredt ekor a

juhászban a vérszomjazás goaosz érzete, s egy dorongal az alavót főbe ütötte; ezen ütés halált nem okozott, s a szerencsétlen noha elszédült de tagjait mozgatta. Nem indítá a fenevadat az ártatlannak szemrehányást lehellő állapotja, a gyilkosságnak végrehajtására el vala tökélve, sőt ennél is többet tett; mert az első ütés után fiatal bojtárjának adván kezébe a dorongot őtet is készítette hogy ütné meg a félholtat mondván; „most kurucz világ van, az urakat ölik, végy te is részt a munkában. Az ifjú meghalgatá gyilkos gazdáját, s reá ütött a tisztartóra, de még ezután is vévén észre az életnek jelenségeit, a juhász számadó több ütésekkel halálát eszközlötte, s így a gyilkosságon kívül szaporítá gonoszságát azzal, hogy mást is gyilkossá tón, kitől ezen indulat távol vala.

Szükségesnek vélem végtére előterjeszteni azt is, hogy miként történt a lázadtaknak az érkezett katonai erő által való lecsendesítése, s nem tétetett é valahol ellentállás? és mi lett vége az egész lázadásnak polgári tekintetbe véve is?

Mint már feljebb is érintetett Mltgos Gróf Majláth Antal királyi biztos ő Nságának, sőt a Kassai országos kerületi katonai kormány-nak rendeléséből is, a megyébe több felölről érkezett katonaság, mellynek a több napokig tartó részegség és rablás, gyilkolás miatt szinte

megkábuló nép nagyobbára sehol sem állott el-
 lent: hanem szökéssel kereste menedékét;
 azonban igen kevés híján mindnyájan elfogat-
 tatlak. A Terebesre érkezett, s onnan később
 többfelé kiküldött katonaságon kívül különö-
 sen Simonfy Főhadnagy úr tett nevezetes for-
 dulásokat. Ezen tiszt úr Eperjesen a kórházra
 ügyelt, s elterjedvén a Zempléni lázadás híre,
 parancsolatot vett, hogy olly s annyi kato-
 riákkal, a millyeneket, s a mennyit öszve
 szedhet, szinte induljon Zemplénbe a zcndül-
 tek üldözése végett. Ezen vitéz tiszt úr mint-
 egy 50, résszerint betegségekől fellábbadozott
 résszerint a betegekre vigyázó katonákkal Za-
 muto felé indult, hol az erdőségben több száz
 szökevényekre talált, kik messziről igen vak-
 merően kiabáltak feléje: hogy csak közelít-
 tsen hozzájuk majd megmutatják melly hatal-
 masok, sőt igen távolról tüzeltek is a kis
 katona seregre, melly nem egy, de sok ezc-
 redék katonáiból állott, s ha jól emlékszem
 lovasok is valának közöttök, de csak gyalogjá-
 ban; szóval olyanok, a millyenek a kórház-
 ban találtattak. Megjegyzésre méltó, hogy a
 szökevények közül néhányan elrablott úri ru-
 hákban valának öltözve. Simonfy Főhadnagy
 úr hadi rendben állítván katonáit egyenesen a
 csoportnak tartott, s reájuk tüzeltetett, mely-
 nek hangjától is minnyájan elszaladtak. Később
 ben sokakat elfogatott közülök tisztelt Főhad-

nagy úr. Zamutóra érkezvén ezen kis katonasereg, onnan Agyagos helységébe sietett, hol a divatozó hír szerint, Hamza Lajos nagy sereg zendült parasztokkal védelmező állásban helyhezteté magát; közelítvén Agyagoshoz, a templom körül nagy csoport népet vett észre, itt várta Hamza a katonákat, s kiabálták: „ide jöjjetek katonák, ha van mcrészségtek Illő távolságra megállítván kis sereget a többször tisztelt Főhadnagy úr, tüzet adatott reájuk, de az essőzés miatt csak két fegyver sült ki, melly után bagnéttal való támadás parancsoltatott, de a mellyett. tellyességgel be nem várt a pór-csoport, hanem futással kereste menedékét. Ezen helységben igen sok lázadkat fogtak eh

Polgári tekintetben a lázadásnak természetes következése lún a szoros nyomozás, és a vétkeseknek példás megbüntetése. Minden tisztí nyomozások azt bizonyítják, hogy ezen lázadás a köznép míveletlenségéből és ostobaságából eredt, mellyhez párosodott az erkölcsitelenség s az abból következő gonoszságok. Némelleyek máig is azt hiszik, hogy ez valamely titkos polgári érdekű öszveesküvés következetje lett volna; mellynek eredetire jutni nem lehetett s ezt különösen onnan következetvén, hogy több helyeken lázító czédulákat is szórtak el s sút állíttatik, hogy Debreczenbe is küldetett illy értelmű czédula a póstán.

Azonban nékem ezen tárgyról egészen más meggyőződésesem vagyon. Én azt tapasztalom, hogy minden különös, történetkor, melly a nép öszvelődulását eszközli és nyílik a gonoszságra, mellyel az arra hajlandók azonnal igyeksenek hasznokra fordítani. Így p. o. támadjon tűz valamely helységbe, hány tolvaj találkozik mindjárt ki a szerencsétlenek kárát még inkább nagyobbítja, s az öszvelődulást hasznára fordttúja. Így történt ez a lázadásokkal is, mellyek eggyügyű ostobaságból vévén eredetüket gonosz irányúvá fajultak el azonnal, mert fájdalom sok a gonoszság köznépünk közötl. Sőt maga a divat, az emberek gonosz képzeleteit mennyire éleszti világos két embernek állapotjokból, kik szinte elfogattattak Zemplénbe. Az első egy Maslei nevezetű kicsapott Vármegye katonája vala; ez Hornonna vidékén azon hírrel járt lázítani a köznepet faluról falura, hogy ő Kurír, s ő Felsége parancsolatjából jön Posonyból, s meg van nékie hagyva, hogy mindenütt akadályoztassa az urak, papok, katonák, és sidók által gyakorlott mérgesítést, s olly sietve kellett jönnie hogy útjában a lovak döglöttek el alatta, s egész Lembergig köteleztetik menni. Egy más Agyagosi szökevény Kováts legény, kinek nevét nem tudom, akkor, midőn már a katonaság mindenhol elfojtá a lázadást, s a büntető törvényszékek foglalatoskodtak, a Nagy Mi-

hályi kerületben azon hírt terjeszté, hogy látta miként eskették a katonákat tisztjeik arra, hogy a kutakba mérget hintsenek, s ennél fogva tüzelte a népet arra, hogy a katonákat ismét támadják meg így a fent érintett lázító czédulák is véleményem szerint eredetöket gonosz szándéktól vetélek, de nem rendszeres öszveesküvésnek valának következési, vagy is inkább fogásai.

Zemplénben többen végeztettek ki a rablók s gyilkosok között rémítő például, s minden vétkesek illetettek testi büntetéssel. Némelyek vakmerők s elszántak valának utolsó pillantatjokban, de még is találkoztak törődöttek is, és többen kiáltozták ezek közül azt rokoniknak, hogy életben maradt gyermekeiket taníttassák, ne hogy a tudatlanság miatt ők is szerencsétlenségekbe rohanjanak, találkoztak olyanok, kik a pelengérhez kísértetvén, feleségeiknek végrendelésül hogyák, hogy ha bár vagyonaiknak árában kerül is a gyermekeiket igyekezzenek jól nevelni, hogy boldogul végezhessek életüket.

Az Abauj, Szepes, Sáros és Gütuör Vármegyei zendülések fő vonásainak rövid leírás.

A Zemplini első zendülésekkel szinte egy időben emelte fel borzasztó lejét a lázadás Abaujbanj ugyanis Augustus havának 3dik s

4dik napjaiban Újvároson a felé a fellázadt nép Soltész Dániel biztost a mérgezés gyanúja alatt elfogván, s mezítelenre vetkeztetvén szerfelett kínozta, hasonlóul fogtak el egy sidót is ki szinte halálig verettetett — Szalánczon a pór nép, egy nyugalomban élő, s gazdái szolgálatban előregedett írástudatlan ember által (kit a helybéli urasáé Gróf Forgács József ö Nsága jótéteményekkel tetézett) fellázíttatván, az uradalom iránt viteltelő engedelmeség nem csak megtagadtatott., de magának a tisztelt, s épen ott mulató Grófi iamiliának személyes biztossága is nagy veszedelmek közt vala: azonban egy Kassára küldött követ gyorsan hozván katonai segedelmet, ez által nem csak Szalánczon, de a körüllevő helységeken is megakadályoztatott a zendülésnek terjedése, mellyel nem kevésbé segíté az is elő, hogy az egy pár mértföldnyi távolságra eső Terebes városában történt meglövettetéseknék s a híre mi hamar elterjedt Abaúj lázadásnak indult vidékén is. A mi egyébíránt az Abauji zendülésnek eredetit illeti kivilágosodott, hogy Újvároson, és Szalánczon, a Szentmarjai követek (kikről már e könyv elején említés lételelt) nem csak valónak, de mind a Kassai híreket, mind az általok vitt, lázadást könnyen ébreszthető kérő levélnek tartalmát terjesztették. Végre világossá lőn az is, hogy az

Iéipi fő lázítónak Pauknak is vala befolyása a Szalánczi zendülésben.

A lázadás sokkal borzasztóbban ütött ki Szepes Vármegyében 1831dik eszt. 6dik 7dik s 8dik napjaiban, mellynek eredetét s mivoltát a következők tárgyazzák.

Valamint Zemplénben, úgy Szepes Vármegyében is, a mérgezés híre Kassáról került; nevezetesen Kluknó helységébe s vidékére két Kassán járt parasztok hozták a pletykát, mellyből eleinte a köznépnek a vagyonosok ellen való gyanakodása származott, később pedig uraik s előjáróik iránti engedetlenségök is. Valamint Zemplénben, úgy Szepesben is a kormány által rendelt mentőszabások, és több földes urak által gyakorlott kegyes jótétemények balra magyaráztattak a köznép által. Különösen Kluknó tájékán a gyanakodás és engedetlenség annyira ment, hogy a kerületbeli fő Szolgabíró közönséges móddal kormányozhatatlannak állítá kerületét. Mindenek közt legszembe szökőbb jelei mutatkoztak az engedetlenségnek Kluknón, hol a görcs-mirigy már pusztítását elkezdette. Illy helyezetben, Ts. Fansmid Eduárd Alügyvéd úr vállalkozott ki a Megye kormányának megegyezésevel olly czéllal, hogy a nevezett helyen a rendet s függést a hely színére ki-

menvén fel fogja állítani. A tisztelt úr tehát Kluknóra indulván, kocsiládájában nagyobb mennyiségben vitt gyógyszereket is, nevezetesen Clormeszt, s Richno helységébe érkezvén (mellyet Kluknótól egy folyó választ) megálapodott, s kocsiját a vendégfogadóban küldvén, maga Kluknóra ment által, s ottan az előjárókkal beszélvén őket lecsendesítene. Azonban míg ezek történtek, Fansmid úrnak Richnón maradt hajdúja, a kocsiládát a vendégfogadóba akarván bevinni, a láda kiesett kezéből s zárja kinyílván, nagy csomó Chlor-mész ömlött ki abból, mellyet a hajdú kendőjébe felszedvén nem a szobába vitte, de a korcsmába, melly tömve vala előítéletes parasztokkal. Ezeknek azt mondván, hogy uránál méreg van, sőt meg is mulatván a Chlor-meszt, szerfeletti méregre gerjedének a jelenlévők? és Fansmid úrnak elfogatását megálapíták. Csak hamar vissza jövéen Richnóra Fausmid úr, a hajdú által lázadásra gyúlaszlott parasztok által körül fogatott, s élete a legnagyobb veszedelemben vala; azonban a tisztelt úr, dicséretes bátorsággal a támadók közül egyet a földre terítvén, s ez által nyílást törvén, olly serényen futott el s úszott által a vízen, hogy az üldöző parasztok el nem foghatták, s Gülniczre érkezvén életét megmentette. Ezen történet híre azonnal elterjedt mind a két szomszéd helységbe, s azokba is felgyúlasztotta a

lázadás tüzeit kik jelen nem valának. — Szükséges azonban megjegyeznem, hogy Kluknó és Richnó között egy kisebb katonai őr-vonat-
vala felálítva, mellyre Mihalkovics József al-
hadnagy és egy káplár ügyeltek. Ezen káplár
a mérgezés híret maga is terjesztette, s tit-
kon egyetértett a lázadt paraszttal s had-
nagyát is méreghintőnek hírlelte.

A Fansmid Eduárd úr megtámadtatása
olly véletlen s olly hirtelen történt, hogy azt
a fentnevezett tiszt úrnak megakadályoztatni
tellyességgel nem lehetett, s noha a felhábo-
rodás a két helység lakosai között szerfelett
elterjedt, személyére nézve semmi rósztól nem
tartott, illy hiedelemmel lévén Mihalkovics
úr, estve Kluknóra ment vacsorálás végett,
hol a parasztok által elfogatván, mint mér-
gesítő szerfelett öszve kínoztatott, más nap pe-
dig Krompnchra vitetett, melly városkának
allyasabb pórnépe egyesülésben vala a Kluk-
nóikkal és richnóiakkal. Itten éjszakára egy
pinczébe záratott, a következő nap pedig a
mindenfelől öszve tóduló pór nép által, elébb
szemei kiszúrattak, fülei s orra elvágatott, s
teste darabokra vagdaltalván az utcán széjjel
szóratott.

A káplár a lázadtakkal tartván, nem le-
het csodálni, hogy a magokra hagyott mint-
egy 12 közkatonák tisztjüknék megszabadításá-
ban nem munkálódtak. A hadnagyon kívül

megöletett még Kluknón a tisztartó, egy erdész, és egy hajdú is.

Közel lévén Kluknóhoz Mindszent helységre, hol Szepesnek Főispánnya Mságos Kőrös-szegei és Adorjányi Gróf Csáky Károly ő Nsága mulatott; s megtudván a borzasztó történeteket, azonnal arra halározá magát, hogy Lőcsére menjen, melly által nem csak életét kívánta biztosságban helyhezni: hanem sikeres rendeléseket is szándékoza tenni a kiütött lázadás elfolytására. Lőcse felé titoknokával T., Etigel Sándor úrral lóháton indulván, csak hamar Szepesvárallyára érkeztek, hol épen hetivásár vala. Midőn itt a nép sokasága között lovaglandnak egy lót csizmadia lármázni kezdett a tisztelt Főispány úrra, hogy ő étettetné a népet méreggel; mellyre a pór nép öszve csoportozván a többször tisztelt Méltóságot és titoknokát megtámadta. A Gróf egy gonosz által lováról leüttetett, s titoknoka is ütésekkel illettetett, de ez mind ezek mellett is szerencsésen kiugratott a lázadtak közül. A Főispán úrnak élete szerfeletti veszedelemben vala; mert a dühös nép mindenfelől halált lehellő indulattal rohant reája; de egy becsületes polgárnak mind dicséretes elszántsága, mind célirányos fortélya megmenté a haláltól. Ugyan is ezen polgár reá feküdvén a leütött Grófra, ez által a további ütésektől megmentette, egyszersmind pedig tetteve azt állítván szóval,

hogy ő a lázadtakkal egyel ért, de hogy illy nagy vétket jobban ki kellene nyomozni, s a vélkest példásan megbüntetni, s hogy ő ezeket tellyesíteni fogja; illy előadásokkal a dühös pór-népet elámította, s közel lévő házába bevitte a Grófot, honnan a zendülteket ki-rekesztvén, a tisztelt méltóságot álruhába ültöztelte, s szekérébe elrejtvén béküldé Lőcsére, hol biztos menedéket találja,

Az előadottaknál nem álapodott meg a zendültek borzasztó pusztítása, hanem Smégeube és Odorinba is többen levének áldozatává. A nevezett helységekben a romai catholicus plebánus és az uradalmi tisztartó s kasznár is agyon verettek, s kétséget nem szenved, hogy ha a lecsilapításra kiküldött katonaság hirtelen véget nem vetett volna a lázadásnak, az öldöklés és rablás szerfelett elhatalmazott volna a Megyében, mert a köznép arra nagyobbára mindenhol kész vala.

A köz biztosságnak meggyökeresítése tekintetéből Lőcsén a nemes ifjúság és polgárság fegyverre keltek, s a városban minden oldalról tóduló uraságok átlapolja, illy bölcs lugasok által biztosított. Azonban hála az egeknek, a gyilkoló s rabló pór-csoportok a rendes katonaságnak pusztá megjelenésétől is riadva futottak széjjel, a vétkesek pedig elfogathatnak és megbüntettettek.

A fent előadottak szerint dühösködvén a *lázadás* Sáros vármegyében jobbról és balról fekvő szomszédságaiban, ezeknek híre felélesztette a zendülés szikráját ezen tisztelt Megye pór-népe között, is. Nevezetesen 7dik Augustusban Kluknóról egy Rabatin Bálint nevű lázító jöve állal Nagy vitéz nevű Sáros *vármegyei* helységbe, ki a lakosokat annyira felingerlette, hogy a helységben lakó uraságokat őrizet alá vétték olly iránnyal, hogy ők is azt fogják cselekedni mit a szomszéd Szepesi lázadtak cselekvének. Azonban tekintetes Durcsák János aljegyző úr Nagy vitézről elszökvén, Eperjesre sietett, hol a kissebb gyűlésnek a dolog mibenlétlét bejelentette. Mély illetődött okozott ez az egybegyűlt rendekben, mellyet nagyított az is, hogy a Zempléni lázadásról szinte azon gyűlésben telt jelentést Terscsánszky Illés esküdt úr, kinek történeteit már fellyebb előterjesztem. Illy körülmények közt tekintetes Szinnyei Mer se László első AL-Ispány úrnak előlülése alatt azon célirányos határozás Léte-tett, hogy a nevezett helységbe tüstént fegyveres erő küldessen, s a lázító fogattasson el, a nyomban ítéelő s a hely színére kiment törvényszék által pedig rémítő például büntettesen meg, Illy határozás következésében egy félszázad rendes katonaság, és 60 felkölt fegyveres nemesek, estvéli 10 órakor Gróf Csáky Sándor ő nagysága vezérlése alatt olly utasítás-

sal indíttalak ki Eperjesről Nagyvitéz helységébe, hogy azt éjjel meglátnádván, az őrizet alatt tartott uraságokat szabadítsák ki, s a lázítókat fogják el. A fegyveres erővel együtt ment a nyomban büntető törvényszék is. Ezen terv (plánnum) a legszerencsésebben hajtott végre, mert a fegyveres sereg nem csak az uraságokat szabadította meg, de a Szepesből érkezett lázítót is elfogá, ki más nap felakasztatott. Ezeknek híre megakadályoztatá több falukban a lobbanó félen lévő lázadást, s megmenté Sároost nagy veszélyektől.

Gömör vármegye sem maradt menten a lázadás behatásaitól, ilt is fenyeetődzve kezdte az fejét felemelni: de létezése kezdetén azonnal elfojtatott. Mivoltát a következők adják elő nagyában.

Augustus 10dike táján Rozsnyón, éjszaka egy korhely gyógyszeráros legény az éjjeliőrük által egy utsza szögletében feküve találtatván-, és megszólíttatván, ki légyen? azon feleletet adá, hogy ő a cholera, melly különös feleletét elfogattatása követte. Más nap ezen dolgról a köznép által mindenféle csudás hozzatételekkel s elmagyarázásokkal nevelt hír terjesztetett, melly csoportozásokat szült, annyira nevedett, hogy a pór-nép az éjjel elíogatott gyógyszer-árosra rohant s vallatni kezdette, hogy mondaná meg, miként öli ő

az embereket, s kik légyenek a többi méreg-
 etetők. Az elfogatott, tudomása szerint sem-
 mit sem vallott, mellyen felboszankodván a
 csoport közzülök némelljek a gyógyszerárost
 fojtogatni kezdték; de ekkor sem csikarhat-
 tak ki belőlle vallomást, azonban kínjában több
 idétlen hangokat ejtvén, ezeket arra magyar-
 rázta a sokaság, hogy Hámos nevezetű gazdag
 úr, és a gyógyszertár tulajdonossá lenné-
 nek a méregétetők kiknek házaira tüstént
 reá ütöttek s kirablották. Magok a házak
 tulajdonosi a dühösek elől szerencsésen elrej-
 tezőnek. Dél tájban a sákmánnyal terhelt
 pór-csoportok elszéledlek, s a város egy ke-
 Tessé lecsendesedett. Illy körülmnyek közt
 a város vagyonosabb s józanabb lakosai fegy-
 verkezni s egybe seregleni kezdetek a cél-
 lal, hogy a veszedelmes lázadásnak határt te-
 gyenek. Igen sikeresen mozdilá ezen dolgot
 méltóságos Szirma Besenyői Gróf Szirmay Ist-
 ván úr elő, ki Rostivora érkeztén a felfegy-
 verkezett polgárokat rendbe szedte, s általok
 vezérül választatván olly célirányos rendelé-
 seket tőn, hogy a lázadtak gonoszságaikat to-
 vább folytatni nem merészelték, sőt az nap
 közülök többen elfogattattak. Ezen jól gondolt
 s hirtelen végre hajtott fogás, a Rosnyóval
 határos helységeekben szinte lánggra kapó zen-
 düléseket is elfolytotta a rendes katonaság-

nak megjelenése pedig a tökéletes biztosságot is helyre állítja.

Minekelőtte kegyes olvasóimtól búcsút vennék, illőnek látom itt elő adni azt, hogy mi csoda faj nép által gyakoroltatott a zendülés leginkább? Ezen kérdésre több tekintetben szükséges felelnem 1ször a zendült nép míveltségét, 2szor nemzeti eredeti állapotját tekintve.

A mi az elsőt illeti, noha lehetett olly véleményt hallani a zendülés kiütése alkalmaival, melly annak eredetét a szerfeletti liberalismusnak, újságok s folyó írások olvasásának, s külföldi polgári ok főké terjedésének, s a külföldi nyughatatlanok foudorkodásainak tulajdonítja: azonban minden, ki figyelmetesen ált olvassa s meggondolja a történetek kifejlődését meg fog győződni, hogy az említett vélemények hibásak. Egy ember sem keveredett abba, ki a legegyszerűbb újságot is olvasni szokta; azon néhány írástudók, kik részesei valának, kevéssel tudtak értettek többet az írásnál, olvasásnál s nem ez; de czégyeres erkölcstelenségök vitte a gonoszságba. A zendültek egész tömege (rnassája) a legludatlanabb pór-népből állott, melly fájdalom, ostobaságból fakadt zendülésre s a mérgesítést valóságos igaznak hitte, lázadásra lobbanván és

szeszies italokkal mértékletlenkedvén részeg fővel rohant a veszélybe, hogy azonban ehez az elégedetlenség érzetének vonásai is párosodtak, mellyel most majd minden paraszt hordoz kebelében, és némellyeknek rablási vágyok, tagadni nem lehet sőt mennyire mozdítá a kérdéses szomorú történeteket épen az ellenkező dolog, t. i. az írás tudatlanság és míveletlenség elő, világos, ha a többek között a Zamutói történetekre vissza emlékezünk, hol egy gonosz elhitevén azt, hogy olvasni tud, az ártatlan leveleknek foglalatját rablási vágya által ösztönöztetvén elmagyarázta, s hányan levének ezen undok tett áldozatívá?

Ha egy olvasni tudó ember lett volna közöttök, azon gonoszt, ki a leveleket elmagyarázta utól-érvén hamis előadásaiban, a csak hamar gyilkosságra vetemedett pór - csoportot megakadályozhatta volna romlást s halált szült tetteitől.

A mi a 2dikát illeti, hogy micsoda faj nép gyakorlá a zendüléseket? azt lehet mondani a szerfeletti többséget véve, hogy a Szoták tótok. *) Keveredtek ugyan néhány magyar

*) Szoták tótoknak neveztetnek a Zempléni, Sárosi, Szepesi, és Gömöri tót lakosok körül belől a Sajó vizéig; Kasán nevezetet ama két Sláv szavaktól vették: „ezo“ is „tag“, mellyeket a nevezett tótok így mondják: Szo-ták. A Szotákok különböznek az Oroszoktól, kik nagyob-

helységek is zendülésbe: de ezekre is amazokról ragadt a veszély, s amazok ingerlették őket zendülésre hamis hírek üzenete által, mint ezt a Kis Ráskaiak történetiből láthatni, azonban a magyarok sehol sem követlek gyilkosságot. Általánosan véve azt lehet mondani, mennél neveltebbek valának valamely helység lakosai, annál borzasztóbb tetteket cselekvének, a kevésbé műveltebbek tettei noha szinte durvák és irtózatosak valának, de halált nem okozók. Eleinte az ő hiten lévő tótság, kiket oroszoknak nevezünk, vétetett gyanúba, de ezek közül igen kevesen keveredtek közibek, a határszéli nagy számú orosz népesség csendességben vala.

Erőssítik fentebbi állításaimat azon minden zendült megyékre kiterjedt nagy tisztizások is: mellyeket méltóságos Báró Ötvös Igaácz úr ő Excellenciája nagy bölcsességgel vezetett, ő Felségének, legjobb szívű Királyunknak parancsolatjából

bár a Gallicziai határszéleken laknak, nem csak beszédjük módjára, hanem elmebéli tulajdonokra, és testalkatásokra nézve is. Nem hasonlítanak a Lengyelekhez sem, sem a Liptói, Árvai s a t. derek alkatú tótokhoz. Némellyek a Hussíták maradványinak gondolják lenni. Vallásokra nére többnyire Catholicusok és Luthneránusok. Ezekről egykor bővebben.

Immár végét szakasztom azon történeti leírásnak, melly 1831dik esztendeiről gyászos emlékezetet nyújt által a jövődőknek. — Sajnálkozó s borzasztó érzett fogja el szívemet, valahányszor vissza emlékezem azon szerencsétlenekre, kik áldozatává levének. Érzékenyen sajnálom azon köz-népet is, mellyet nagyobbára tudatlansága, s némileg elégedetlensége s a személyes és vagyoni biztosságnak felháborítására, s a maga veszélyére, ily könnyen képes vezetni.

Nincs ugyan abban mód, hogy valamelly ország, s nemzet tökéletesen megtisztulhasson a tudatlan vak pór-néptől; értelmetlenség s hibás erkölcsi tulajdonok fiai mindég voltak s lesznek kisebb s nagyobb mértékben. — Kinek szeme s szíve vagyon, láthatja s érezheti, hogy honunkban ezen osztály szerfelett nagy. — Haza attyai! kezeitekben a hatalom, tegyétek e rosszat lehetőképen jóvá. — Minden értelmes hazafiak szemei reátok néznek, s áldozatokat tenni készek. A tudatlan nép milliomjai reménlenek, — állapótjuknak pusztá meggondolása, az idő szelleme és a haza érdekei intenek — a rövid látás, gőg, és önség (egoismus) makacson tagadnak minden előlépést. Az elsőbb rágók hatalmasbak; mert egyszersmind lelkiisméretet nyugtatók.